

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

**VARUSMIESPALVELUSAJAN MUUTOKSET JA NIIDEN TAUSTAT SUOMESSA
VUOSINA 1932 JA 1950**

Kandidaatintutkielma

Kadettivääpeli
Perttu Piispa

Kadettikurssi 99
Maasotalinja

Maaliskuu 2015

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi 99. kadettikurssi	Linja Maasotalinja
Tekijä Kadettivääpeli Perttu Piispa	
Tutkielman nimi VARUSMIESPALVELUSAJAN MUUTOKSET JA NIIDEN TAUSTAT SUOMESSA VUOSINA 1932 JA 1950	
Oppiaine, johon työ liittyy Sotahistoria	Säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto
Aika Maaliskuu 2015	Tekstisivuja 38 Liitesivuja 2
TIIVISTELMÄ <p>Asevelvollisten koulutus luo Suomen puolustusjärjestelmän rungon. Kysymys varusmiespalvelusajan pituudesta onkin keskeisessä osassa rakennettaessa uskottavaa puolustusta. Vuosien 1932 ja 1950 asevelvollisuuslakien väliin ajoittuvat sotavuodet ovat itsenäisen Suomen historian raskaimmat, joten lähtökohdat lakien säätämiseksi olivat hyvin erilaiset. Vuoden 1932 palvelusaikakeskustelua olivat edeltäneet useat epäonnistuneet palvelusajan lyhentämissyrkimykset, ja liikekannallepanojärjestelmän uudistaminen oli ollut laajan selvitystyön alla. Vuonna 1950 taas punnittavina olivat sotakokemusten ohella niin Pariisin rauhansopimus kuin Neuvostoliiton kanssa solmittu YYA-sopimuskin. Lisäksi puolustusvoimien rauhan ajan kokoonpano oli muutospainneiden alla.</p> <p>Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää mitkä tekijät ovat johtaneet toteutuneisiin varusmiespalvelusajan pituuden muutoksiin Suomessa vuosien 1932 ja 1950 asevelvollisuuslaeissa. Kysymykseen pyritään vastaamaan kolmen alatutkimuskysymyksen avulla. Ne ovat: Millä tekijöillä hallituksen asevelvollisuuslakiesityksessä ehdottamia palvelusaikoja on perusteltu, millä tekijöillä hallituksen esityksestä poikkeavia palvelusaikoja on perusteltu sekä minkälaisia keskeisiä yhtäläisyyksiä ja eroja eri vuosina esitetyillä palvelusajan pituutta koskevilla perusteluilla on? Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen, eli laadullinen, ja tutkimusmenetelmänä on käytetty sisällönanalyysiä. Lähdeaineiston rungon muodostavat julkaistut alkuperäislähteet, keskeisimpinä valtiopäiväasiakirjat ja -pöytäkirjat sekä asetus- ja säädöskokoelmat. Lisäksi lähteinä on käytetty aiheeseen liittyvää tutkimuskirjallisuutta ja yleisteoksia.</p> <p>Sisällöllisesti tutkimus jakaantuu johdannon jälkeen kahteen eri asevelvollisuuslakia käsittelevään päälukuun ja yhdistelmäluukuun. Pääluvut koostuvat täysistuntokäsittelyjen taustoituksesta sekä palvelusaikakantojen perusteella jaotelluista täysistuntokäsittelyjen tarkasteluista. Painopiste on poliittisessa päätöksenteossa ja sotilaiden kanta näkyy lähes yksinomaan erilaisten poliittisten elinten asiantuntijalausunnoista ja muutamista upseerien tekemistä selvitystöistä.</p> <p>Tutkimuksen tuloksena kummankin käsiteltävänä olevan asevelvollisuuslain taustalta kyettiin löytämään tärkeimmät palvelusajan pituuden muutokseen johtaneet tekijät. Vuoden 1932 osalta ne olivat taloudelliset tekijät, sotilaallinen valmius, sotilasasiantuntijat, palvelusajan lyhentäminen sekä aluejärjestelmän valmistelu. Vuoden 1950 osalta ne olivat taas puolustusvoimien rooli sotaa ennaltaehkäisevänä organisaationa, taloudelliset tekijät, puoluekentän hajanaisuus sekä kansainvälisten sopimusten tulkinta. Suurena yhtäläisyytenä lakien välillä oli selkeän päätekijän ilmeneminen kummankin vuoden palvelusaikamuutosten takana aluejärjestelmän valmistelun ja kansainvälisten sopimusten tulkinnan muodostuttua merkittävimmitse muutoksiin johtaneiksi perusteluiksi.</p>	
AVAINSANAT Asevelvollisuus, asevelvollisuuslaki, palvelusaika, valtiopäivät, varusmiespalvelus	

VARUSMIESPALVELUSAJAN MUUTOKSET JA NIIDEN TAUSTAT SUOMESSA VUOSINA 1932 JA 1950

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	JOHDATUS TUTKIMUKSEN AIHEESEEN.....	1
1.2	TUTKIMUSTEHTÄVÄ, RAJAUS JA TUTKIMUSMENETELMÄ.....	3
1.3	TUTKIMUSTILANNE JA KESKEISIMMÄT LÄHTEET	5
2	UUSI ASEVELVOLLISUUSLAKI ALUEJÄRJESTELMÄN PERUSTANA	8
2.1	HALLITUS ESITTÄÄ NIMELLISTÄ LYHENNYSTÄ.....	10
2.2	SOSIAALIDEMOKRAATIT VAATIVAT MERKITTÄVÄMPÄÄ LYHENNYSTÄ.....	12
2.3	HALLITUSPUOLUEET ESITYKSENSÄ TAKANA.....	16
3	KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET OHJAAVAT PALVELUSAIKAKESKUSTELUA	20
3.1	HALLITUKSEN ESITYS POIKKEAA PUOLUSTUSREVISION LINJASTA	23
3.2	KANSANDEMOKRAATIT RAUHAN PUOLESTAPUHUJINA	24
3.3	KOKOOMUS KAIKILLE TASAPUOLISEN PALVELUSAJAN KANNALLA	26
3.4	HALLITUSPUOLUEET ESITYKSENSÄ TAKANA SOSIAALIDEMOKRAATTIEN TUKEMANA.....	28
4	YHDISTELMÄ	32
4.1	PERUSTEELLISELLÄ POHJATYÖLLÄ MUUTOKSIIN	32
4.2	TULKINTAKYSYMYS MUUTOKSIEN TAUSTALLA	34
4.3	VALTIOPÄIVIEN VÄLINEN VERTAILU, TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA JATKOTUTKIMUSTARPEET	36

LÄHTEET

LIITTEET

VARUSMIESPALVELUSAJAN MUUTOKSET JA NIIDEN TAUSTAT SUOMESSA VUOSINA 1932 JA 1950

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus tutkimuksen aiheeseen

Suomessa varusmiespalvelusajasta säädetään asevelvollisuuslaissa. Yleinen asevelvollisuus on koskettanut Suomen miespuolista väestöä miltei koko maamme itsenäisyyden ajan, ja vuonna 1995 myös naisille avautui mahdollisuus hakeutua vapaaehtoiseen palvelukseen. Varusmiespalvelus koskettaa siis erittäin suurta osaa Suomen kansasta. Varusmiespalvelusajan pituus on ehkä juuri siksi ollut jatkuvasti kuuma puheenaihe – muuallakin kuin valtion päättäjiä ja puolustusvoimien henkilöstön keskuudessa.

Kuten muutkin lait, myös asevelvollisuuslait säätää eduskunta ja vahvistaa tasavallan presidentti. Ennen kuin uudistettu eduskunnan työjärjestys astui voimaan 1. maaliskuuta vuonna 2000, noudatettiin vuonna 1927 hyväksyttyä eduskunnan työjärjestystä, jonka mukaan lakiehdotuksilla oli nykyisen kahden täysistuntokäsittelyn sijasta kolme täysistuntokäsittelyä. Eduskunnalle ilmoittamisen jälkeen asevelvollisuuslakiehdotus lähetettiin valmisteltavaksi puolustusasiainvaliokuntaan, joka antoi siitä mietintönsä. Mietintöä pohjana käyttäen asia otettiin ensimmäiseen käsittelyyn, jonka päätyttyä asia lähetettiin suureen valiokuntaan. Suuri valiokunta antoi mietintönsä, jonka pohjalta asia otettiin toiseen käsittelyyn. Toisen käsittelyn päätteeksi käydyssä yksityiskohtaisessa käsittelyssä lakiehdotus sai lopullisen muotonsa, ja viimeisessä eli kolmannessa käsittelyssä valiokunnissa ja käsittelyissä muokattu lakiehdotus joko hyväksyttiin tai hylättiin. Mikäli lakiehdotus hyväksyttiin, antoi eduskunta asiasta vastauksensa, minkä jälkeen hyväksytty lakiehdotus siirtyi tasavallan presidentin vahvistettavaksi.¹

¹ Eduskunnan työjärjestys, 1999, <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000040>>, 3.8.2014; *Suomen asetuskokoelma vuodelta 1928*, Helsinki, 1929, s. 111–112, 115.

Varusmiespalvelusaikojen pituuden trendi on läpi itsenäisen Suomen historian ollut laskeva. Kun vertailukohdaksi otetaan Suomen valtakunnan väliaikainen asevelvollisuuslaki vuodelta 1919, oli yleinen palvelusaika lyhentynyt vuoden 1922 asevelvollisuuslaissa puolestatoista vuodesta jo vuoteen. Palvelusaika ratsuväessä, ilmavoimissa, teknillisissä joukoissa, sotalaivastossa tai tykistöissä palvelevilla sekä reserviupseereiksi tai -aliupseereiksi koulutettavilla oli puolestaan vuosi ja kolme kuukautta, kun taas vuoden 1919 laissa sitä ei erikseen kyseisille varusmiesryhmille määritelty.² Palvelusaikakeskustelu jatkui kiivaana juuri säädetyn lain jälkeenkin, ja paine lyhentää palvelusaikaa edelleen oli koko 1920-luvun ajan kova³.

Pisteen itsenäisyyden alkuajoista lähtien käydylle palvelusaikakeskustelulle löi kesäkuun 30. päivänä vuonna 1932 säädetty asevelvollisuuslaki, jonka nojalla yleiseksi palvelusajaksi määräytyi 350 päivää ja reserviupseereiksi tai -aliupseereiksi koulutettavien palvelusajaksi 440 päivää⁴. Laki toimi myös lainsäädännöllisenä pohjana uudelle liikekannallepanojärjestelmälle, kun vuosina 1932–1934 siirryttiin kaaderijärjestelmästä aluejärjestelmään⁵.

Marraskuun 30. päivänä vuonna 1939 syttyi talvisota, joka aloitti itsenäisen Suomen useamman vuoden selviämiskamppailun. Koettelemukset kestettiin ja Lapin sodan päättyessä 27. huhtikuuta vuonna 1945 Suomi oli säilyttänyt itsenäisyytensä. Talvi- ja jatkosodan välissä vuonna 1941 oli säädetty laki asevelvollisuuslain muuttamisesta. Sen nojalla koko asevelvollista väestönosaa koski kahden vuoden palvelusaika. Lain oli alun perin tarkoitus olla voimassa vuoden 1945 loppuun, mutta Moskovan välirauhansopimuksen ja liittoutuneiden valvontakomission vaatimusten myötä vuoden 1944 lopussa oli palattu vuoden 1932 asevelvollisuuslain palvelusajoihin. Lopulliset sodanjälkeiset rajansa Suomen puolustuslaitos sai vuonna 1947 solmitun Pariisin rauhansopimuksen myötä. Vuosina 1946–1948 säädettiinkin kolme lakia asevelvollisille annettavasta erikoislomasta, jottei rauhansopimuksen enimmäisvahvuuksia ylitettäisi ja jotta puolustusmenoissa säästettäisiin. Samoin vuosina 1949 ja 1950 säädettiin varusmiehille annettavan loman enimmäismääristä.⁶

² *Suomen asetuskokoelma vuodelta 1919*, Helsinki, 1920, Asetus N:o 11, s. 3; *Suomen asetuskokoelma vuodelta 1922*, Helsinki, 1923, s. 1078.

³ Kronlund, Jarl: *Suomen puolustuslaitos 1918–1939*, Puolustusvoimien rauhan ajan historia, Sotatieteen laitoksen julkaisuja XXIV, Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, 1988, s. 394–395; Terä, Martti V. & Tervasmäki, Vilho: *Puolustushallinnon perustamis- ja rakentamivuodet 1918–1939*, Puolustusministeriön historia I, Sotatieteen laitoksen julkaisuja XIII, Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 1973, s. 112–113.

⁴ *Suomen asetuskokoelma vuodelta 1932*, Helsinki, 1933, s. 663; Terä & Tervasmäki 1973, s. 152.

⁵ Kronlund 1988, s. 382; Terä & Tervasmäki 1973, s. 153–155. Erona kaaderijärjestelmään oli se, että sodanajan joukkojen perustamisvastuu siirtyi joukko-osastoilta sotilaslääneille ja -piireille. Sotilaspirejä liikekannallepanossa avustivat suojeluskunnat.

⁶ *Suomen asetuskokoelma vuodelta 1941*, Helsinki, 1942, s. 289, 294; Tervasmäki, Vilho: *Puolustushallinto sodan ja rauhan aikana 1939–1978*, Puolustusministeriön historia II, Sotatieteen laitoksen julkaisuja XVII, Arvi A. Karisto Osakeyhtiö, Hämeenlinna, 1978, s. 257, 263–264.

Palvelusaikojen lomilla lyhentämisen jälkeen palvelusajoissa palattiin normaalitilaan, kun 15. syyskuuta vuonna 1950 säädettiin vuoden 1951 alusta voimaan tullut uusi asevelvollisuuslaki. Yleiseksi palvelusajaksi uudessa laissa määrättiin 240 päivää ja palvelusajaksi niille, jotka määrättiin koulutettaviksi asetuksella tarkemmin määrättäviin teknillisiin tehtäviin, tai jotka koulutettiin reserviupseereiksi tai -aliupseereiksi, 330 päivää. Värikkäiden vaiheiden jälkeen 1. joulukuuta vuonna 1952 astui lisäksi voimaan puolustuslaitoksen uudelleenjärjestely, joka muutti Suomen puolustuslaitoksen rauhan ajan kokoonpanoa. Myös tuoreella asevelvollisuuslailla oli luonnollisesti vaikutuksensa uudelleenjärjestelyn lopulliseen muotoon.⁷

Vuoden 1950 asevelvollisuuslain palvelusajat vakiintuivat useaksi vuosikymmeneksi, ja vasta vuonna 1988 säädettiin seuraava muutos. Tuolloin lakiin jo aiemmin kirjattujen 240 päivän ja 330 päivän palvelusaikojen väliin lisättiin 285 päivän palvelusaika. Merkittävämpi muutos toteutettiin vasta vuonna 1998, jolloin palvelusaikaluokiksi säädettiin 180, 270 ja 362 päivää.⁸ Vuoden 1950 asevelvollisuuslaki säilyi siis lähes muuttumattomana miltei 50 vuotta, mikä on harvinaista itsenäisen Suomen historiassa.

1.2 Tutkimustehtävä, rajaus ja tutkimusmenetelmä

Tutkimuksen päätutkimuskysymys on: Mitkä tekijät ovat johtaneet toteutuneisiin varusmiespalvelusajan pituuden muutoksiin Suomessa vuosien 1932 ja 1950 asevelvollisuuslaeissa?

Päätutkimuskysymystä tukevat alatutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millä tekijöillä hallituksen asevelvollisuuslakiesityksessä ehdottamia palvelusaikoja on perusteltu?
2. Millä tekijöillä hallituksen esityksestä poikkeavia palvelusaikoja on perusteltu?
3. Minkälaisia keskeisiä yhtäläisyyksiä ja eroja eri vuosina esitetyillä palvelusajan pituutta koskevilla perusteluilla on?

Vaikka vuosien 1932 ja 1950 väliin sijoittuvatkin merkittävänä murroskohtana talvi- ja jatko-sota sekä Lapin sota, tukevat aiheesta aiemmin tehty tutkimus ja vuosien 1932 ja 1950 ympä-

⁷ *Suomen asetuskokoelma vuodelta 1950*, Helsinki, 1951, s. 813, 821; Tervasmäki 1978, s. 271–273; Visuri, Pekka: *Puolustusvoimat kylmässä sodassa*, Suomen puolustuspolitiikka vuosina 1945–1961, Werner Söderström Osakeyhtiö, Juva, 1994, s. 105.

⁸ *Suomen säädöskokoelma vuodelta 1988 III*, Helsinki, 1989, s. 2619; *Suomen säädöskokoelma vuodelta 1998*, Helsinki, 1999, s. 73.

rillä tapahtuneet puolustuslaitoksen murrokset tämän tutkimuksen aikarajausta. Lisäksi sotien sijoittuminen lakien väliin on keskustelun vaikuttimena mielenkiintoinen lakien välillä suoritettavan vertailun kannalta.

Sotien välissä, vuonna 1941, säädetty asevelvollisuuslaki jätetään tutkielmassa syvemmän tarkastelun ulkopuolelle, kuten jätetään myös sotien jälkeen Moskovan välirauhansopimuksen ja liittoutuneiden valvontakomission vaatimusten seurauksena tapahtunut vuoden 1932 palvelusaikoihin palaaminen. Lisäksi sotien jälkeen lain nojalla myönnetyt varusmiesten erikoisolomat jäävät taka-alalle. Näin ollen tutkimus rajataan kahta selkeästi rauhan aikaista lakia käsitteleväksi.

Tarkastelun painopiste on palvelusajoissa. Reservin harjoituksiin ja asevelvollisille myönnettäviin lomiin otetaan kantaa vain silloin, kun kannanottaja on niihin palvelusaikoja koskeneissa perusteluissaan viitannut. Tarkastelu kohdistuu lisäksi rajattuun lähdeaineistoon. Keskiössä ovat valtiopäiväpöytäkirjat ja -asiakirjat sekä asetus- ja säädöskokoelmat. Esimerkiksi eduskuntaryhmien puolueohjelmia tai lehdistöä ei tutkimuksessa tarkastella. Hallituksen asevelvollisuuslakiesitysten taustoittamiseen on valittu aiempien tutkimusten perusteella vain keskeisiä selvitystöitä. Painopiste on poliittisessa päätöksenteossa ja sotilaiden kanta näkyy lähes yksinomaan erilaisten poliittisten elinten asiantuntijalausunnoista ja muutamista upseerien tekemistä selvitystöistä.

Tutkimuksen tutkimusmenetelmä on lähteiden havainnointi ja tarkemmin kyseessä on sisällysanalyysi. Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen, eli laadullinen. Tutkimuksessa pyritään löytämään lähdeaineistosta tutkimuskysymyksissä luotuihin kategorioihin liittyvät kannanotot ja niiden sisältämät perustelut. Löydetyistä perusteluista muodostetaan lakikohtaisia ominaispiirteitä, joiden pohjalta pyritään muodostamaan kokonaiskuva lakiesityksiin liittyvistä perusteluista sekä niiden yhtäläisyyksistä ja eroista.

Tutkielman ensimmäisessä pääluvussa käsitellään vuoden 1932 asevelvollisuuslakiin johtanutta keskustelua, alalukujen jakaessa perustelut omiin kategorioihinsa. Toisessa pääluvussa käsitellään vuoden 1950 asevelvollisuuslakiin johtanutta keskustelua, samaan tapaan kuin vuoden 1932 asevelvollisuuslain kohdalla ensimmäisessä pääluvussa. Viimeisessä luvussa luodaan yhdistelmä tutkimuksen tuloksista ja arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta sekä jatkotutkimusmahdollisuuksia ja -tarpeita. Liitteessä 1 on esitetty varusmiespalvelusajan kehitys

vuoden 1922 asevelvollisuuslaista vuoden 1950 asevelvollisuuslakiin ja liitteessä 2 eduskuntaryhmien voimasuhteet vuosien 1932 ja 1950 valtiopäivien osalta.

1.3 Tutkimustilanne ja keskeisimmät lähteet

Varusmiespalvelusajan pituuteen liittyviä tai sitä sivuavia tutkimuksia ja muita teoksia on tehty aiemminkin, mutta vuosien 1932 ja 1950 asevelvollisuuslakeja ja niiden taustalla käytyjä keskusteluja ei ole aiemmin vertailtu keskenään. Esimerkkeinä aiemmasta tutkimuksesta ovat Juha Mälkin pro gradu ”Sotilaallinen vai poliittinen kysymys?: palvelusajat, politiikka ja muutos erityisesti vuosien 1950 ja 1997 asevelvollisuuslaeissa” (2000), Jukka-Pekka Pietiläisen pro gradu ”Asevelvollisuuslakikysymys vuosina 1919–1920 asevelvollisuuskomitean toiminnan valossa” (1980) ja Alpo Korhosen pro gradu ”Asevelvollisuusasia vuosien 1921–1922 valtiopäivillä” (1956). Kaikki edellä mainitut opinnäytteet on tehty Helsingin yliopistossa. Niistä Mälkin tutkimus ulottuu osaltaan tämän tutkimuksen aikarajaukseen, mutta ongelmanasettelu ja vuoden 1950 asevelvollisuuslain vertailukohta muodostuvat erilaisiksi kuin tämän tutkimuksen vastaavat.

Yleisesti aiempia tutkimuksia ja muita teoksia leimaa se, että perusteluja palvelusaikamuutoksille löytyy monestakin kohtaa, mutta eri vuosien perusteluja ei ole suuremmin vertailtu keskenään. Mikäli vertailua on suoritettu, on vähintään vertailun toinen laki muu kuin tässä tutkimuksessa käsiteltävä laki, jolloin tarkasteluväli on myös toinen. Lisäksi johtopäätökset nimellisesti palvelusaikamuutosten syistä puuttuvat, syvemmän tarkastelun keskittyessä usein johonkin muuhun.

Valtaosa tutkimuksessa käytetyistä lähteistä on kirjallisia lähteitä ja lähteiden painopiste on julkaistuissa alkuperäislähteissä. Tutkimuksen päälähteitä ovat asetus- ja säädöskokoelmat sekä valtiopäiväpöytäkirjat ja -asiakirjat niiltä vuosilta, joina tarkasteltavia palvelusajan muutoksia on käsitelty. Asetus- ja säädöskokoelmista löytyvät tarvittavat lakitekstit, kun taas valtiopäiväpöytäkirjoista löytyvät asevelvollisuuslakiasioiden täysistuntokäsittelyt. Valtiopäiväasiakirjoista puolestaan löytyvät hallituksen esitykset asevelvollisuuslaeiksi, valiokuntamietinnöt ja eduskunnan vastaukset.

Päälähteitä tukevana materiaalina on käytetty aiheeseen liittyvää tutkimuskirjallisuutta ja yleisteoksia. Niiden avulla tutkimusta on taustoitettu ja niistä on haettu tukea tulkinnoille. Aiheesta aiemmin tehdyistä tutkimuksista tärkeimpiä tämän tutkimuksen kannalta ovat Vilho

Tervasmäen väitöskirja ”Eduskuntaryhmät ja maanpuolustus valtiopäivillä 1917–1939” (1964) ja Jouko Matilaisen väitöskirja ”Maanpuolustus ja eduskunta, Eduskuntaryhmien kannanotot ja koheesio maanpuolustuskysymyksissä Paasikiven–Kekkonen kaudella 1945–1978” (1984).

Tervasmäen tutkimuksen yksi keskeinen kysymys käsittelee ”sotalaitosjärjestelmää ja asevelvollisten palvelusaikaa”. Tutkimuksen ongelma ei kuitenkaan liity palvelusaikamuutoksiin, vaan ongelmana ovat ”eduskuntaryhmien asenteiden muutokset ja niihin vaikuttaneet tekijät”.⁹ Tarkemmin tutkimus pureutuu siis eduskuntaryhmien suhtautumiseen aseelliseen maanpuolustukseen. Tervasmäki on tutkimuksessaan kategorisoinut erilaisten palvelusaikaesitysten takana olevia perusteluita, mutta painopiste tarkastelussa on niiden sijaan eduskuntaryhmien aseelliseen maanpuolustukseen suhtautumisen kehityksen vertailussa sekä kehityksen takana olleiden asenteiden muuttumisen perusteluissa.

Matilainen on puolestaan tutkimuksellaan pyrkinyt selvittämään ”kuinka puolueiden eduskuntaryhmät ovat suhtautuneet maanpuolustuskysymyksiin vuosina 1945–1978 ja onko mitään muutoksia havaittavissa”. Hänen mukaansa ”tutkimus on jatkoa – – Tervasmäen tutkimukselle (1964)”.¹⁰ Muusta tutkimuksen aihetta sivuavasta tutkimuskirjallisuudesta mainittakoon Reino Arimon ”Suomen puolustussuunnitelmat 1918–1939, III osa, Jääkärien aika 1925–1939” (1987) ja Pekka Visurin ”Puolustusvoimat kylmässä sodassa, Suomen puolustuspolitiikka vuosina 1945–1961” (1994).

Yleisteoksista tämän tutkimuksen kannalta tärkeimpiä ovat Jarl Kronlundin johtaman projektin tulos ”Suomen puolustuslaitos 1918–1939, Puolustusvoimien rauhan ajan historia” (1988) ja Veli-Matti Syrjön, Mikko Karjalaisen ja Eero Elfvingrenin toimittama kokoelmateos ”Suomen puolustusvoimat 1944–1974, Puolustusvoimien rauhan ajan historia, osa 2” (2006). Jäljempänä mainitusta kokoelmateoksesta tutkimuksen lähteenä on käytetty Pekka Visurin kirjoittamaa lukua ”Puolustuspolitiikka sodan jälkeisinä vuosikymmeninä”. Molemmat edellä mainituista julkaisuista ovat sotahistorian alan asiantuntijoiden kirjoittamia ja antavat hyvän yleiskuvan palvelusaikamuutosten ympärillä tapahtuneesta puolustuslaitoksen kehityksestä. Myös palvelusaikamuutoksia käsitellään teoksissa yleisellä tasolla.

⁹ Tervasmäki, Vilho: *Eduskuntaryhmät ja maanpuolustus valtiopäivillä 1917–1939*, Werner Söderström Osakeyhtiö, Mikkeli, 1964, s. 7, 11.

¹⁰ Matilainen, Jouko: *Maanpuolustus ja eduskunta, Eduskuntaryhmien kannanotot ja koheesio maanpuolustuskysymyksissä Paasikiven-Kekkonen kaudella 1945–1978*, *Jyväskylän studies in education 54–55*, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, 1984, s. 12.

Edellisten kaltaisia, tämän tutkimuksen aihetta sivuavia, yleisteoksia ovat myös Martti V. Terän ja Vilho Tervasmäen ”Puolustushallinnon perustamis- ja rakentamisvuodet 1918–1939” (1973) ja Vilho Tervasmäen ”Puolustushallinto sodan ja rauhan aikana 1939–1978” (1978). Ne käsittelevät puolustusministeriön historiaa ja rakentavat ”Puolustusvoimien rauhan ajan historia” -sarjaan kuuluvien julkaisujen tavoin runkoa tapahtumille asevelvollisuuslakien ympärillä.

2 UUSI ASEVELVOLLISUUSLAKI ALUEJÄRJESTELMÄN PERUSTANA

Eduskunta oli hyväksynyt vuonna 1922 asevelvollisuuslain, jonka mukaan yleinen palvelusaika oli yksi vuosi ja palvelusaika ratsuväessä, ilmailuvoimissa, teknillisissä joukoissa, sotilainvastossa tai tykistöissä palvelevilla sekä reserviupseereiksi tai -aliupseereiksi koulutettavilla oli vuosi ja kolme kuukautta. Utsjoen, Inarin ja Enontekiön kunnissa sekä Petsamon kihlakunnassa asuvat oli vapautettu asevelvollisuudesta.¹¹ Liikekannallepanojärjestelmäksi oli puolestaan vakiintunut kaaderijärjestelmä¹².

Uudesta asevelvollisuuslaista huolimatta palvelusajan lyhentämispyrkimykset jatkuivat edelleen 1920-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Sitä kuvastavat hyvin vuoden 1926 valtiopäivillä tehdyt useat palvelusajan lyhentämiseen pyrkineet aloitteet, jotka kaikki kuitenkin hylättiin vuoden 1927 valtiopäivillä.¹³ Eduskunta kehotti kuitenkin 4. maaliskuuta vuonna 1927 äänestyksensä mukaisesti ”hallitusta valmistamaan ja eduskunnalle antamaan esityksen sellaisten muutosten tekemisestä asevelvollisuuslakiin, että asevelvollisten palvelusaika vuoden 1930 alusta lukien nykyisestään lyhennettäisiin”¹⁴.

Hallitus asettikin 4. kesäkuuta vuonna 1927 komitean tutkimaan eduskunnan kehotuksen käytännön toteuttamismahdollisuuksia. Komiteaa johti Kyösti Kallio.¹⁵ Ennen Kallion komitean asettamista muun muassa kenraalimajuri Martin Wetzlerin järjestelykomitean sotilasvaliokunta, majuri Leonard Grandell ja rehtori Eirik Hornborgin johtama puolustusrevisioni olivat ottaneet omalta osaltaan kantaa niin palvelusaikojen kuin puolustuslaitoksenkin kehitykseen¹⁶. Kallion komitean 11. heinäkuuta vuonna 1928 päivätyssä mietinnössä todetaan, ettei palvelusajan lyhentäminen ole vaihtoehto. Näkemystä tukevat komitean mukaan etenkin koulutukselliset syyt, joiden nojalla komitea nostaa esille jopa palvelusajan pidentämisen.¹⁷ Komitea

¹¹ Suomen asetuskokoelma vuodelta 1922, s. 1078.

¹² Terä & Tervasmäki 1973, s. 107.

¹³ Sama, s. 112.

¹⁴ *Valtiopäivät 1926, Pöytäkirjat III*, Helsinki, 1927, s. 2539–2540.

¹⁵ Arimo, Reino: *Suomen puolustussuunnitelmat 1918–1939, III osa, Jääkärien aika 1925–1939*, Sotatieteen laitoksen julkaisuja XXIII, Sotatieteen laitos, Sotahistorian toimisto, Helsinki, 1987, s. 82.

¹⁶ Kronlund 1988, s. 369, 372–373; Terä & Tervasmäki 1973, s. 118–122. Jo tässä vaiheessa voidaan todeta, että aluejärjestelmää ja uutta asevelvollisuuslakia valmisteltiin rinta rinnan, jo niiden keskinäisestä riippuvuussuhteesta johtuen, joten ajoittain on haastavaa erottaa aluejärjestelmää ja asevelvollisuuslakia koskeneet perustelut. Jäljempänä tutkimuksessa esiintyvät perustelut saattavat siis osaltaan liittyä palvelusaikojen lisäksi myös aluejärjestelmään.

¹⁷ Asevelvollisuusajan lyhentämismahdollisuuksia koskeva mietintö, III Osa, *Asevelvollisuusajan lyhentämismahdollisuuksia koskeva mietintö*, Puolustusministeriö, Sot Järjestelytoimisto, 1928, PLM-32/Ee:10, s. 24, 29–30, 47–48, KA.

kuitenkin ehdotti aluejärjestelmään siirtymiseen liittyvän tutkimustyön antamista asiantuntijataholla tehtäväksi. Komitean jäsenenä toimineen valtiovarainministeri Juho Niukkasen myötävaikutuksella hallitus tekikin komitean ehdotuksen mukaisen päätöksen.¹⁸

Tehtävään päätettiin määrätä Yleisesikunnan operatiivisen osaston päällikkö everstiluutnantti A. F. Airo¹⁹. Lokakuun 30. päivänä vuonna 1929 valmistuneessa tutkimuksessaan Airo antoi esityksensä puolustuslaitoksen uudelleenjärjestelyksi ja käsitteli siihen sidottuna palvelusajan lyhentämismahdollisuuksia. Airo ei nähnyt lyhentämistä mahdollisena Suomen puolustusmahdollisuuksia vaarantamatta, mikäli puolustusjärjestelmä säilyisi entisellään, mutta hänen ehdottamallaan aluejärjestelmän muodolla se tulisi mahdolliseksi – tietyin varauksin.²⁰

Eduskunta-aloitteissa esiintyneiden miehistön yhdeksän kuukauden ja reserviupseereiksi ja -aliupseereiksi koulutettavien 12 kuukauden palvelusajat olisivat Airon mukaan mahdollisia vain palkattua henkilökuntaa ja värvättyjä lisäämällä ja järjestämällä asevelvollisille ennakoivasta fyysisen kunnan kehittämiseksi. Henkilökunnan lisäämistä Airo perustelee muun muassa koulutuksen tehostamistarpeella, värvättyjen lisäämistä suojajoukkojen määrällä ja ennakoivasta palvelukseen astumisen vaatimalla fyysisellä kypsyydellä. Airon tutkimuksen lopputulos osoittaa uuden organisaatiomuodon lisäävän ylläpitokustannuksia muun muassa palvelusajan lyhentämisen vaatimien lisääntyvän henkilökunnan ja värvättyjen vuoksi ja siihen siirtymisen aiheuttavan perustamiskustannuksia. Lisäksi Airo pitää kaikkiin vuodenaikoihin ulottumatonta yhdeksän kuukauden palvelusaikaa koulutuksellisenä aukkona, johon tosin voidaan vastata oikein järjestetyillä kertausharjoituksilla.²¹

Puolustusministeriön Airon tutkimuksesta pyytämässä lausunnossa saksalainen majuri Wilhelm Brückner yhtyy mahdollisuuteen lyhentää palvelusaikaa yhdeksään kuukauteen miltei samoin perusteluin kuin Airo, mutta Airon ehdotukseen puolustuslaitoksen uudestijärjestelystä hän esittää kylläkin muutoksia. Toisessa puolustusministeriön pyytämässä lausunnossa Yleisesikunta puolestaan toteaa Reino Arimon mukaan, että palvelusajan lyhentäminen yhdeksään kuukauteen ”tietäisi värvättyjen määrän kohottamista mahdottomuuksiin”, joten yleisen palvelusajan tulisi olla 12 kuukautta ja reserviupseereiksi ja -aliupseereiksi koulutettavien palvelusajan 15 kuukautta.²²

¹⁸ Arimo 1987, s. 82; Kronlund 1988, s. 394.

¹⁹ Arimo 1987, s. 82; Kronlund 1988, s. 373.

²⁰ *Evl Airon tutkielma aluejärjestöstä*, Puolustusministeriö, Sot Järjestelytoimisto, 1929, PLM-32/Ee:13, s. 276–277, KA.

²¹ Sama, s. 277–291.

²² Arimo 1987, s. 96, 99.

2.1 Hallitus esittää nimellistä lyhennystä

Vaikka eduskunta oli vuonna 1927 pyytänyt hallitusta valmistelemaan palvelusaikojen lyhentämisen mahdollistavan lakiesityksen, tekivät oppositiopuolue SDP:n edustajat palvelusaikojen lyhentämiseen pyrkineen lakialoitteensa ennen hallituksen esitystä. Vuonna 1929, jo ennen Airon tutkimuksen valmistumista, tehty aloite kuitenkin hylättiin vuonna 1930.²³ Joulukuun 5. päivänä vuonna 1931 tutkimus- ja selvitystyö, johon hallitus esityksessäänkin viittaa, oli saatu sille tasolle, että hallitus saattoi vihdoinkin antaa eduskunnalle esityksensä uudeksi asevelvollisuuslaiksi. Siinä hallitus esittää yleiseksi palvelusajaksi 350 päivää sekä reserviupseereiksi ja -aliupseereiksi koulutettavien palvelusajaksi 440 päivää. Lisäksi Utsjoen, Inarin, Enontekiön ja Muonion kuntien sekä Petsamon kihlakunnan alueella vakinaisesti asuvien palvelusajaksi esitetään enintään 270 päivää, ”sen mukaan kuin siitä asetuksella säädetään”.²⁴

Lakiesityksen perusteluissa viitataan eduskunnan vuonna 1927 hallitukselle antamaan kehoitukseen ja sen myötä tehtyyn selvitystyöhön sekä puolustusjärjestelmään liittyvään tutkimukseen. Vakinaisen palvelusajan pituudesta todetaan, että se on ”kiinteässä yhteydessä puolustusjärjestelmän kanssa”, ja että myös puolustusjärjestelmä on ”palvelusaikakysymyksen ohella, valtioneuvoston toimeksiannosta ollut pitempiaikaisen tutkimuksen ja selvittelyn alaisena”.²⁵ Keskiöön nouseekin uuden puolustusjärjestelmän, ei niinkään suoranaisesti palvelusajan, perusteleminen. Lain vahvaa liityntää aluejärjestelmään korostaa entisestään perustelu: ”voimassaoleva asevelvollisuuslaki huomattavitta muutoksitta ei soveltuisi uudestijärjestelyyn”.²⁶

Kuitenkin myös palvelusaikakysymys saa perusteluja osakseen. Esitystä perustellaan ”vakinaisen väen” suojatehtävällä. Mikäli palvelusaika lyhenisi alle yhden vuoden pituiseksi, tulisi ”vakinaisen väen tehollinen vahvuus, johon alokkaita ei voida lukea”, olemaan osan vuotta heikko. Lisäksi todetaan syntyvyyden vähenemisen heikentävän jo muutenkin kyseistä vahvuutta, terveydellisten olojen paranemisesta huolimatta, jolloin jouduttaneen joka tapauksessa turvautumaan asevelvollisiin, ”jotka, vaikka muuten ovat palveluskelpoista, eivät kuitenkaan ole täysin asekuntoisia”.²⁷

²³ Terä & Tervasmäki 1973, s. 112–113.

²⁴ *Valtiopäivät 1931, Asiakirjat, Kolmas osa, I, II*, Helsinki, 1932, HE N:o 92, s. 1, 6, 16.

²⁵ Sama, HE N:o 92, s. 1.

²⁶ Sama, HE N:o 92, s. 3.

²⁷ Sama, HE N:o 92, s. 2–3.

Hallituksen mukaan palvelusaikaa voidaan kuitenkin lyhentää pidentämällä väliaikaa, joka käytetään uuden saapumiserän vastaanoton valmisteluun. Aiemman neljän viiden päivän sijasta väliaika olisi esityksen mukaan 15 päivää. Kertausharjoitusten säännönmukaistaminenkaan ei pidentäisi esityksen mukaan palvelusaikaa. Asevelvollisuuden ulottamista pohjoisen kuntiin ja Petsamon kihlakuntaan perustellaan aiemmin aiheutuneiden terveydellisten vaarojen poistumisella, kun pohjoisen asevelvolliset voivat palvella paikallisissa rajavartiostoissa.²⁸ Erikoista esityksessä on se, ettei erikoisajelajeissa palvelevien palvelusajan lyhennystä vuodesta ja kolmesta kuukaudesta 350 päivään perustella erikseen millään tavalla.

Puolustusasiainvaliokunta tuki 16. maaliskuuta vuonna 1932 antamassaan mietinnössä hallituksen palvelusaikaesitystä pääosin. Se pyysi niin asevelvollisuuslakiesitystä kuin aluejärjestelmään siirtymistäkin silmälläpitäen lausunnon valtiovarainvaliokunnalta, joka puolustusasiainvaliokunnan mietinnön liitteessä toteaa, etteivät ”tarkoitukseen tarvittavat määrärahat ole niin suuret, että niiden tulo- ja menoarvioon ottamisesta säännöllisissä oloissa aiheutuisi voitattomia vaikeuksia”. Puolustusasiainvaliokunnan mukaan suoritettu tutkimus ja valmistelu on ollut perusteellista ja ennen kaikkea välttämätöntä ja sekä sotilaalliset että taloudelliset tekijät on otettu riittävällä tasolla huomioon. Valiokunta pitää aluejärjestelmää, jonka perustana uusi asevelvollisuuslaki tulisi olemaan, vanhaan järjestelmään verrattuna jopa niin edullisena, etteivät taloudelliset tekijät saa olla ratkaisevia.²⁹

Pohjoisen asevelvollisista ollaan valiokunnan mietinnössä kuitenkin eri mieltä kuin hallitus on esityksessään. Valiokunta ehdottaakin kyseisten alueiden asevelvollisille samaa palvelusaikaa kuin muille asevelvollisille, koska hallituksen esittämä laki muun muassa asettaisi asevelvollisia eriarvoiseen asemaan ilman että kokemusta todellisesta alueellisesta lyhentämistarpeesta edes on. Lisäksi lyhyemmän palvelusajan oletetaan haittaavan johtajakoulutuksen toteuttamista. Ehdotukseen on kuitenkin jätetty varauma, jonka mukaan hallituksella on mahdollisuus lyhentää pohjoisen asevelvollisten palvelusaikaa asetuksella.³⁰ Täysistuntokäsittelyjen jo alettua suuri valiokunta yhtyi 13. huhtikuuta vuonna 1932 päivätyssä mietinnössään puolustusasiainvaliokunnan ehdottamiin palvelusaikoihin³¹.

²⁸ Valtiopäivät 1931, Asiakirjat, Kolmas osa, I, II, HE N:o 92, s. 3–4.

²⁹ Valtiopäivät 1932, Asiakirjat, Kolmas osa, I, II, Helsinki, 1933, PuolVM N:o 1, s. 1, 3, 6, 10.

³⁰ Sama, PuolVM N:o 1, s. 1–3.

³¹ Sama, SuurVM N:o 22, s. 1–2.

2.2 Sosiaalidemokraatit vaativat merkittävämpää lyhennystä

”Parhainkin puolustuslaitos on heikko, jos se on raskaampi, kuin kansa kohtuudella jaksaa liikuttaa, ja sellaiselta minusta näyttää se armeija, joka luodaan tämän lain perusteella.”³²

Näin totesi sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän edustaja Kalle Myllymäki³³ lakiesityksen ensimmäisessä käsittelyssä huhtikuussa 1932, viitaten lakiesityksen mukanaan tuomiin menoihin. Toteamus kiteyttää sosiaalidemokraattien esittämän palvelusaikalyhennyksen perustelujen päälinjan. Niin Myllymäen kuin muidenkin sosiaalidemokraattien perustelujen pohjana oli puolustusasiainvaliokunnan mietintöön jätetty vastalause, jossa yleiseksi palvelusajaksi esitetään kolmea vuotta, josta miehistön koulutus olisi 240 päivää ja reserviupseerien ja -aliupseerien koulutus 350 päivää. Jäljelle jäävänä aikana asevelvollisille järjestettäisiin kertausharjoituksia 40 päivän aikana. Käytännössä asevelvollinen palvelisi siis 240 tai 350 päivää, jonka jälkeen hänet kutsuttaisiin erikseen kertausharjoituksiin niin, että 40 kertausharjoituspäivää täyttyisivät kolmen vuoden kuluessa varusmiespalveluksen alkamisesta. Asevelvollisella olisi koko kolmen vuoden ajan varusmiehen status ja koko ajanjakso luettaisiin palvelusajaksi, riippumatta siitä onko asevelvollinen palvelustehtävissä vai ei.³⁴

Kuten hallituksen esityksessä, myös vastalauseen perusteluissa viitataan eduskunnan vuonna 1927 hallitukselle antamaan kehotukseen. Vastalauseen jättäjät myöntävät kehotuksen otetun huomioon mutta pitävät lyhennystä riittämättömänä puolustusmenojen leikkaamisen kannalta. Vastalauseen mukaisilla palvelusajoilla väitetään päästävän 30 miljoonan markan säästöihin, minkä lisäksi asevelvolliset olisivat kolmen vuoden palvelusajan ansiosta ”tarpeen vaatiessa ilman liikekannallepanomääräystä hallituksen käytettävissä”. Säästölinjaa jatkaa edelleen valtiovarainvaliokunnan lausuntoon jätetty eriävä mielipide, jossa viitataan valtion tulo- ja menoarvion menosupistuksiin. Sen mukaan olisi ”pidettävä silmällä sitä, etteivät maanpuolustuslaitoksen menot uudistuksen kautta missään tapauksessa tule nousemaan, vaan että ne päinvastoin saataisiin vähenemään”.³⁵

³² *Valtiopäivät 1932, Pöytäkirjat I*, Helsinki, 1933, s. 406.

³³ Myllymäelle vuoden 1932 valtiopäivät olivat hänen poliittisen uransa 14. valtiopäivät. (Lähde: *Eduskunnan kalenteri varsinaisilla valtiopäivillä vuonna 1932*, Helsinki, 1932, s. 111.) Jatkossa myös muut tutkijan mielestä maininnan arvoiset (edustajana vähintään kymmenet valtiopäivät tai merkittäviä tehtäviä hallituksessa) kansanedustajien kokemusta kuvaavat tiedot on esitetty alaviitteissä, kulloinkin kyseessä olevan edustajan esiintyessä tekstissä ensimmäisen kerran valtiopäiviä käsiteltäessä.

³⁴ *Valtiopäivät 1932, Asiakirjat, Kolmas osa, I, II, PuolvM N:o 1*, s. 8.

³⁵ Sama, *PuolvM N:o 1*, s. 7–8, 10–11.

Kuten Myllymäen toteamuksestakin käy ilmi, puolustivat sosiaalidemokraatit vahvasti säästölinjaa myös täysistuntokäsittelyissä. Edustaja Puittinen³⁶ syyttää puheenvuoroissaan hallitusta menolaskelmien kaunistelusta ja laskelmatietojen pimitämisestä ehdotetun uuden järjestelyn eduksi ja esittää omat suhteellisen laajat laskelmansa. Samoin edustaja Aattela mainitsee olevan vaikeaa arvioida kustannuspuolta, koska ollaan ainoastaan hallituksen laskelmien varassa valtiovarainvaliokunnan tarkastamatta niitä tarkemmin. Aluejärjestelmään siirtymistä ei pidetä lisääntyvien kustannusten aiheuttajana, vaan menoja kasvattavat aluejärjestelmän toteutustapa ja liian pitkä palvelusaika. Edustaja Myllymäki toteaaakin, että ”järjestelmä sellaisenaan ei aiheuta lisämenoja, jos vain ei tahdota tehdä puolustuslaitosta raskaammaksi kuin se nyt on”.³⁷

Vilho Tervasmäen mukaan sosiaalidemokraattien säästöjä ajavat kannanotot heijastelevat Suomen 1930-luvun alun ongelmakohtia. Kansaa koetteli lama, joka näkyi myös työttömyyden lisääntymisenä. Tervasmäen mukaan ”monet sosiaaliset uudistukset odottivat suotuisampaa ajankohtaa”, joten esimerkiksi sairausvakuutuslaki oli kokenut aiemmin lepäämään jättämisen ja hylätyksi tulemisen. Niinpä maltillisuutta toivottiin myös sotilasmenojen saralla.³⁸

Sosiaalidemokraattien esittämät perustelut eivät kuitenkaan jää vain säästökuurin varaan, vaan edustajat ottavat puheenvuoroissaan kantaa myös koulutuksellisiin näkökohtiin, suojajoukko-tehtävään sekä asian valmisteluun ja käsittelyyn. Ehkä näkyvimmin koulutusaspektiin tarttuu edustaja Aattela, jonka mukaan puolustusasiainvaliokunnassa asiantuntijana kuultu eversti Grandell on todennut neljän kuukauden riittävän koulutusajaksi, ja että neljän kuukauden koulutuksella mies voidaan lähettää rintamalle³⁹.

Näkemyks on kuitenkin ristiriidassa aiempien selvitystöiden kanssa, sillä esimerkiksi Kallion komitean mietinnössä jo pelkästään alokasajasta puhutaan kuuden kuukauden jaksona ja Aironkin budjetoi Kallion komitean ehdotusta lyhyempään palvelusaikaan perustuvassa tutkimuksessaan alokaskoulutukselle kolmea kuukautta⁴⁰. Ja vaikka Airo tutkimuksessaan osoittikin, ettei yhdeksän kuukauden palvelusajalla saada kokoon riittäviä suojajoukkoja, vaan joudutaan turvautumaan värvätyihin, on sosiaalidemokraattien mielestä palvelusaikaa lyhentämällä mahdollista saada jopa vahvemmat suojajoukot kuin ennen. Se toteutuisi muun muassa sodan

³⁶ Puittiselle vuoden 1932 valtiopäivät olivat hänen poliittisen uransa 17. valtiopäivät. (Lähde: Eduskunnan kalenteri varsinaisilla valtiopäivillä vuonna 1932, s. 111.)

³⁷ Valtiopäivät 1932, Pöytäkirjat I, s. 410, 476–478, 529–530.

³⁸ Tervasmäki 1964, s. 160–161.

³⁹ Valtiopäivät 1932, Pöytäkirjat I, s. 487.

⁴⁰ Asevelvollisuusajan lyhentämismahdollisuuksia koskeva mietintö, III Osa 1928, s. 24, 29; Evl Airon tutkielma aluejärjestöstä 1929, s. 279.

ajan joukkojen perustamistehtävän siirtyessä aluejärjestöille ja vapauttaessa palkattua henkilöstöä perustamiseen liittyvistä tehtävistä suojajoukkotehtävään.⁴¹

Asian valmisteluun ja käsittelyyn liittyvissä puheenvuoroissaan sosiaalidemokraatit käyttävät, lakiesityksen taustat huomioiden, jopa odottamattomia perusteluita – etenkin edustaja Puittisen lausumana. Puolustusasiainvaliokunnan jäseniä ja eduskuntaa syytetään sosiaalidemokraattien sorsimisesta. Valmistelua ja käsittelyä pidetään hätäisenä, umpimähkäisenä sekä pin-tapuolisena. Lisäksi asiantuntijoihin väitetään luotettavan liikaa päätöksenteossa. Väitetään jopa, ettei uuden lain myötä muuttuvan puolustusjärjestelmän tutkimiseen ole käytetty aikaa.⁴²

Sosiaalidemokraatit kuitenkin lyövät yhtä lailla hallitusta sanan säilällä ja viittaavat samoihin asiantuntijoihin, kuten Grandell, oman kantansa perustelemiseksi, kuten muun muassa Aattelan koulutusaikaa koskeneesta puheenvuorosta käy ilmi. Lisäksi näkemys siitä, ettei tutkimukseen ole käytetty aikaa, asettuu varsin heikkoon valoon, kun tosiasiaassa kenraalimajuri Martin Wetzlerin järjestelykomitean sotilasvaliokunta teki esityksensä liikekannallepanon järjestelyksi vuonna 1922 ja sitä seurasivat muiden muassa Grandellin, puolusturevisionin, Kallion komitean ja Airon selvitystyöt⁴³.

Mielenkiintoisen aspektin lakiehdotuksen käsittelyyn tuo hallituksessa istuneen Ruotsalaisen kansanpuolueen kahden edustajan selkeä poikkeaminen hallituksen esityksestä. Edustaja Jern⁴⁴ nimittäin ehdottaa kolmannessa käsittelyssä lakiesityksen hylkäämistä ja edustaja Åkerblom⁴⁵ puoltaa hylkäämisehdotusta. Perustelut yhtyvät kummankin osalta pääosin sosiaalidemokraattien perusteluihin. Åkerblomin mielestä tosin pisinkin palvelusaika saisi olla korkeintaan yhdeksän kuukautta, mikä poikkeaa sosiaalidemokraattien linjasta.⁴⁶

Sosiaalidemokraattien yhden edustajan puheenvuoro kuitenkin eroaa täysin puolueen muiden edustajien kannanotoista. Toisen käsittelyn puheenvuorossaan edustaja Ampuja⁴⁷ arvostelee puoluetovereidensa poikkeamista sosiaalidemokraattien puoluekokouksessaan päättämästä linjasta. Ampuja ehdottaakin kuuden kuukauden yleistä palvelusaikaa ja toteaa puoluetove-

⁴¹ Valtiopäivät 1932, Pöytäkirjat I, s. 411, 487, 523.

⁴² Sama, s. 406–407, 517–518, 529–530.

⁴³ Kronlund 1988, s. 369, 394.

⁴⁴ Jernille vuoden 1932 valtiopäivät olivat hänen poliittisen uransa 14. valtiopäivät. (Lähde: Eduskunnan kalenteri varsinaisilla valtiopäivillä vuonna 1932, s. 114.)

⁴⁵ Åkerblomille vuoden 1932 valtiopäivät olivat hänen poliittisen uransa 16. valtiopäivät. (Lähde: Eduskunnan kalenteri varsinaisilla valtiopäivillä vuonna 1932, s. 114.)

⁴⁶ Valtiopäivät 1932, Pöytäkirjat I, s. 520–522, 525–526.

⁴⁷ Ampujalle vuoden 1932 valtiopäivät olivat hänen poliittisen uransa 17. valtiopäivät. (Lähde: Eduskunnan kalenteri varsinaisilla valtiopäivillä vuonna 1932, s. 110.)

reidensa muuttamasta linjasta seuraavaa: ”No, mitä kainostella ja mennä esittämään sitä 9 kuukauteen, kun on ilmeisesti niin, että tästä kaikki voittaisivat, jos palvelusaika saadaan kuudeksi kuukaudeksi.”⁴⁸

Ampujan mukaan sotilailla on liian suuri vaikutusvalta valtion päätöksissä, ja hän perustelee asiaa muun muassa 1400-luvulla Ranskan kuninkaana toimineen Ludvig XI:n lausahduksella⁴⁹. Samoin hän oudoksuu puolustusasiainvaliokunnan kannanmuutosta 10 vuoden takaiseen puolustusmenojen lisäämisestä puhuttaessa.⁵⁰ Valiokunnan kannanmuutokseen viittaaminen saa pohtimaan onko mielipidettä muodostettaessa tuijotettu pelkästään palvelusaikaa sen sijaan, että olisi mietitty myös aluejärjestelmään siirtymistä, jota ei 10 vuotta aiemmin ollut käsitellä.

Vilho Tervasmäen mukaan sosiaalidemokraattien kannanmuutos kuudesta yhdeksään kuukauteen johtui osittain muilta eduskuntaryhmiltä mahdollisesti saatavan avun tarpeesta. Yhdeksän kuukauden ehdotusta kannattamaan olisi muidenkin eduskuntaryhmien helpompi ryhtyä, jolloin sosiaalidemokraattien 66 edustajan joukolle saataisiin tukea enemmistöhallitusta vastaan. Kuuden kuukauden palvelusaika, jota Ampujakin puoluetovereiltaan vaati, oli Tervasmäen mukaan vahvistettu puoluekokouksessa äänestäjäkunnan suosiota ajatellen.⁵¹

Oman värinsä hallituksen esitystä vastustaviin puheenvuoroihin tuo myös sosiaalidemokraattien vahva suojeluskuntavastaisuus ja suojeluskuntia käytetäänkin perusteluna palvelusajan pituudelle. Kolmen vuoden palvelusaikaa ja sen mukanaan tuomia pakollisia kertausharjoituksia pidetään puheenvuoroissa suojeluskuntatyön jatkajina, joiden myötä suojeluskuntien merkitys vähenisi. Sosiaalidemokraatit hyökkäävät suojeluskuntia vastaan viittaamalla vasta koettuun Mäntsälän kapinaan ja edustaja Puittinen toteaa suoraan, että sosiaalidemokraattien esittämän järjestelmän ”suurin etu meidän käsityksemme mukaan olisi siinä, että siten me uskoisimme päästävän suojeluskunnista”. Suojeluskuntien suuren roolin koetaankin vieraannuttavan puolustuslaitosta kansasta.⁵²

⁴⁸ Valtiopäivät 1932, Pöytäkirjat I, s. 479–482.

⁴⁹ Ampuja kertoo Ludvig XI:n opettaneen historioitsijaansa sotilaisiin viitaten, ”ettei noita rautakypäräisiä saa päästää minkään neuvostopöydän ääreen, vaan ne on jätettävä peitsineen ja petruskoineen eteiseen. Heidän käsiänsä tarvitaan kylläkin, mutta hallitus, joka käyttää heidän päätään muuksi kuin vihollisen alasimeksi, menettelee samalla tavalla kuin narri, joka morsiamelleen lahjoitti kultakäädyn asemasta koiran kaulavyön.” (Lähde: Valtiopäivät 1932, Pöytäkirjat I, s. 480.)

⁵⁰ Valtiopäivät 1932, Pöytäkirjat I, s. 479–480; Puolustusasiainvaliokunnan kannanmuutoksella viitataan Ampujan puheenvuorossa vuoden 1921 sotilasasiainvaliokunnan kantaan.

⁵¹ Eduskunnan kalenteri varsinaisilla valtiopäivillä vuonna 1932, s. 110–111; Tervasmäki 1964, s. 161.

⁵² Valtiopäivät 1932, Pöytäkirjat I, s. 407, 478.

Joidenkin suojeluskuntalaisten osallistuminen Mäntsälän levottomuuksiin ja kenraalimajuri K. M. Walleniuksen rooli yhtenä tapahtumien johtohahmona teki suojeluskunnista sosiaalidemokraateille helpon asean palvelusaikakeskustelussa. Walleniushan oli jo vuonna 1930, siis ennen Mäntsälän tapahtumia, erotettu yleisesikunnan päällikön virasta, johtuen osallisuudesta presidentti Ståhlbergin kyyditykseen. Vilho Tervasmäen mukaan edellisten seikkojen väitetiin olevan osoitus puolustusvoimien poliittisesta epäluotettavuudesta. Kuitenkin Tervasmäki toteaa Mäntsälän kapinan lopettamisen ja Lapuanliikkeen hajoamisen lisänneen puolustuslaitoksen osakseen saamaa luottamusta.⁵³ Tapahtumien vaikutukset olivat siis kaksijakoiset myös palvelusaikakeskustelun kannalta.

Kaiken kaikkiaan palvelusajan lyhentämistä perustellaan siis sosiaalidemokraattien ja kahden Ruotsalaisen kansanpuolueen edustajan taholta menovähennyksillä, asiantuntijalausunnoilla sekä asian valmisteluun ja käsittelyyn liittyvillä argumenteilla. Lisäksi ollaan tyytymättömiä vuonna 1927 eduskunnan hallitukselle esittämään kehotukseen vastaamiseen ja suojeluskuntien rooliin uudessa järjestelyssä. Aluejärjestelmän edut ja siihen siirtyminen hyväksytään pääosin, mutta järjestelmän raskautta, etenkin taloudellista, arvostellaan kovalla kädellä. Yhdeksän kuukauden palvelusajan todetaan puheenvuoroissa riittävän niin suojajoukkotehtävän täyttämiseen kuin laadukkaaseen koulutukseenkin.

2.3 Hallituspuolueet esityksensä takana

Hallituspuolueiden edustajien tehtäväksi jäi jo mainitun laajahkon selvitys- ja valmistelutyön jälkeen vahvistaa jo hallituksen esityksessä 350 ja 440 päivän palvelusajoille esitettyjä perusteluja ja vastata opposition väitteisiin. Luottamusta kymmenen vuotta aiemmin alkaneeseen selvitystyöhön palvelusaikojen perusteluna kuvaa kulkulaitosministeri Niukkanen⁵⁴ puheenvuoro lakiesityksen kolmannessa käsittelyssä. Niukkanen toteaa aluejärjestelmään viitaten, että ”sillä, että tämä ehdotus uudeksi asevelvollisuuslaiksi saataisiinkin hyljättyksi, ei sellaisenaan voida estää siirtymistä uuteen puolustusvoimien järjestelyyn, mutta sen toimeenpano maksaa silloin huomattavasti enempi, kuin jos nämä lainmuutokset on vahvistettu”. Lisäksi Niukkanen painottaa ylläpitomenojen supistuvan entisestään uudella järjestelyllä. Menoihin

⁵³ Tervasmäki 1964, s. 157.

⁵⁴ Niukkaselle vuoden 1932 valtiopäivät olivat hänen poliittisen uransa 21. valtiopäivät, minkä lisäksi hän oli ehtinyt ennen vuoden 1932 valtiopäiviä toimia viisi kertaa ministerinä. Kallion kolmannessa hallituksessa vuosina 1929–1930 Niukkanen toimi puolustusministerinä. (Lähde: Eduskunnan kalenteri varsinaisilla valtiopäivillä vuonna 1932, s. 112; Kansanedustajat 1907–, Juho Niukkanen, 2011, <<http://www.eduskunta.fi/thwfakta/hetekau/hex/hxent.htm>>, 23.2.2015.)

ottaa kantaa myös puolustusministeri Lahdensuo⁵⁵ vastatessaan edustaja Puittisen puheenvuoroon. Lahdensuo korostaakin tiettyjen menojen riippumattomuutta voimassa olevasta järjestelmästä ja palvelusajan lyhennyksen mukanaan tuomia säästöjä.⁵⁶ Muuttumaton palvelusaika koetaan menojen aiheuttajana aluejärjestelmään siirtymisen ollessa joka tapauksessa välttämättöntä.

Taloudellisen edullisuuden lisäksi hallituspuolueet pitivät esittämiään palvelusaikoja parempina valmiudellisista syistä. Puolustusministeri Lahdensuo ei suorilta käsin tyrmää sosiaalidemokraattien kolmen vuoden mallia, mutta toteaa samaan hengenvetoon asevelvollisuuslain seitsemännellä pykälällä, eli kertausharjoituksilla ja ylimääräisillä harjoituksilla, päästävän samaan lopputulokseen sodan uhkan kasvaessa. Suojeluskuntia vastaan tehtyyn hyökkäykseen samalla vastaten, toteaa edustaja Pihkala puolestaan suojeluskuntien toimivan liikekannallepanokysymyksessä tehokkaampana vastineena kolmen vuoden palvelusajalle niiden ollessa koulutetumpi ja jatkuvasti käytettävissä oleva joukko. Sosiaalidemokraattien ehdottaman kolmen vuoden palvelusajan todetaan jopa olevan eräänlainen varmistuskeino liian lyhyeksi ehdotetulle palvelusajalle. Puolustusministeri Lahdensuon mukaan vasemmiston edustajat ovat nimittäin ”omasta mielestäänkin liian lyhyeksi supistamansa palvelusajan korvaukseksi tarjonneet muodollista 3 vuoden palvelusaikaa”.⁵⁷

Valmiuteen liittyen puheenvuoroissa kosketellaan myös suojajoukkojen määrää, johon palvelusajalla on suora vaikutus. Muun muassa Airon tutkimusta mukaillen todetaan useampaankin kertaan, päinvastoin kuin sosiaalidemokraatit väittävät, yhdeksän kuukauden palvelusajan olevan riittämätön suojajoukkotarpeen tyydyttämiseksi ilman värvättyjä. Puolustusministeri Lahdensuon mukaan nimenomaan yhdeksän kuukauden yli jäävä loppupalvelusaika tarvitaan suojajoukkotehtävään käytettäväksi, minkä lisäksi hän viittaa jo hallituksen esityksessä esille tulleen syntyvyyden vähenemiseen, jonka muodostama aukko on kyettävä täyttämään.⁵⁸

Sosiaalidemokraattien asian käsittelyyn liittyviin puheenvuoroihin hallituspuolueet vastaavat myös usealta taholta. Grandellin lausuntoihin palvelusajasta viittaavat niin puolustusministeri

⁵⁵ Lahdensuolle vuoden 1932 valtiopäivät olivat hänen poliittisen uransa 15. valtiopäivät, minkä lisäksi hän oli ehtinyt ennen vuoden 1932 valtiopäiviä toimia kolme kertaa ministerinä. Lahdensuo toimi puolustusministerinä myös Sunilan ensimmäisessä hallituksessa vuosina 1927–1928. (Lähde: Eduskunnan kalenteri varsinaisilla valtiopäivillä vuonna 1932, s. 112; Kansanedustajat 1907–, Jalo Lahdensuo, 2011, <<http://www.eduskunta.fi/thwfakta/hetekau/hex/hxent.htm>>, 23.2.2015.)

⁵⁶ Valtiopäivät 1932, Pöytäkirjat I, s. 485–486, 519–520.

⁵⁷ Sama, s. 408–409, 527.

⁵⁸ Sama, s. 487, 527; Evi Airon tutkielma aluejärjestöstä 1929, s. 280.

Lahdensuo kuin edustaja Mannerkin⁵⁹, käsitellen puheenvuoroissaan sekä suojajoukkotehtävää että koulutusaikaa, ja esittäen näin sosiaalidemokraattien näkemyksistä eriävän kantansa. Vastauksena edustaja Puittisen asian käsittelyä kohtaan esittämälle kritiikille puolestaan todetaan, että ”ed. Puittisen pitäisi olla tyytyväinen siitä, että asiantuntijoita on aina ollut saapuvilla, että vasemmistokin on voinut saada jokaiseen kohtaan selvityksen, mikä on ollut hämärä, tätä lakia käsiteltäessä”. Lisäksi puolustusasiainvaliokunnan puheenjohtajan Ruotsalaisen kansanpuolueen edustajan von Frenckelin mukaan ”asian käsittelyn aikana kukaan ei valiokunnassa tehnyt mitään valituksia”. Puittinenhan väitti asiantuntijoihin luotettavan liikaa, ja että asian käsittely olisi ollut hätäistä, etenkin puolustusasiainvaliokunnassa.⁶⁰

Vastauksena oppositiolle hallitus perustelee siis esittämänsä palvelusaikaa niin lakiesityksessään kuin täysistuntokäsittelyissäkin asian huolellisella valmistelulla ja asiantuntijoiden laajalaisella käytöllä asian käsittelyssä, suojajoukkotarpeella sekä liikekannallepanovalmiudella. Palvelusaikamuutosta pidetään aluejärjestelmään siirtymisen myötä välttämättömänä, ja perusteluissa korostuukin palvelusajan yhteys aluejärjestelmään. Myös taloudellisiin seikkoihin kiinnitetään huomiota perustelemalla aluejärjestelmä vanhaa järjestelmää huokeammaksi nimenomaisesti uusien palvelusaikojen myötä, minkä lisäksi suojeluskunnat nähdään kolmen vuoden palvelusaikaa arvokkaammaksi tekijäksi liikekannallepanon tullessa kysymykseen.

Vilho Tervasmäen mukaan Maalaisliiton riveissä tapahtui 1920-luvulta 1930-luvulle tultaessa kannanmuutos palvelusajan lyhentämisestä vuoden palvelusajan kannattamiseen. Muutokseen johtivat niin kansanedustajien perehtyminen puolustuskysymykseen kuin sisä- ja ulkopoliittisen tilanteen muuttuminen rauhattomampaan suuntaan. Tervasmäki toteaa lisäksi puolueen johtohahmojen toiminnan edesauttaneen suuresti kannanmuutosta.⁶¹ Vaikka edellä onkin käsitelty perusteluiden sisältöä, on myös 60 kansanedustajan Maalaisliiton⁶² määrällinen voima merkittävä tekijä hallituksen kantaa puolustettaessa.

Hallituksen esityksen mukaisten palvelusaikojen hyväksymiseen johtaneissa täysistuntokäsittelyiden keskusteluissa, toisen käsittelyn yksityiskohtaista käsittelyä lukuun ottamatta, käytettiin kaikkiaan 30 puheenvuoroa, joista 13 käytti hallituksen esitystä ajavat puolueet ja 17 ly-

⁵⁹ Mannerille vuoden 1932 valtiopäivät olivat hänen poliittisen uransa 17. valtiopäivät, minkä lisäksi hän toimi puolustusministerinä Svinhufvudin toisessa hallituksessa juuri ennen Lahdensuon puolustusministerin tehtävää Sunilan hallituksessa. (Lähde: Eduskunnan kalenteri varsinaisilla valtiopäivillä vuonna 1932, s. 112; Kansanedustajat 1907 -, Albin Manner, 2011, <<http://www.eduskunta.fi/thwfakta/hetekau/hex/hxent.htm>>, 23.2.2015.)

⁶⁰ Eduskunnan kalenteri varsinaisilla valtiopäivillä vuonna 1932, s. 52; Valtiopäivät 1932, Pöytäkirjat I, s. 487, 517–518, 526, 529.

⁶¹ Tervasmäki 1964, s. 161–163.

⁶² Eduskunnan kalenteri varsinaisilla valtiopäivillä vuonna 1932, s. 112–113.

hyempää palvelusaikaa vaatineet sosiaalidemokraatit ja kaksi RKP:n edustajaa. Mainitusta 13 puheenvuorosta kolmasosan käytti puolustusministeri Lahdensuo, kun taas puolikas toisen laidan puheenvuoroista jakaantui tasaisesti edustajille Myllymäki ja Aattela.⁶³

Sosiaalidemokraattien ehdottama palvelusaika hylättiin toisessa käsittelyssä äänin 110–67, kun taas kolmannessa käsittelyssä uusi asevelvollisuuslaki hyväksyttiin äänin 115–72. Lepäämäänjättämistäkin ehdotettiin, mutta ehdotus hylättiin lopulta avoimessa äänestyksessä äänin 99–62. Lakiesitys välttikin lepäämäänjättämisen todella niukasti suljetun äänestyksen tuloksen ollessa aiemmin 91–67. Avoimessa äänestyksessä lepäämäänjättämisen kannalla oli noin 31,2 % kaikista edustajista suljetun äänestyksen 33,7 % vastaan, kun lepäämäänjättäminen olisi vaatinut kolmasosan, eli noin 33,3 %, kaikkien edustajien äänistä.⁶⁴ Tervasmäen mukaan palvelusajasta äänestettäessä paikalla oli 65 sosiaalidemokraattia, lyhyemmän palvelusajan saadessa kaksi ääntä enemmän. Sama oli tilanne myös lepäämäänjättämisestä ensimmäistä kertaa äänestettäessä. Avoimessa äänestyksessä paikalla olleet 61 sosiaalidemokraattia saivat puolestaan tuekseen vain yhden Suomen pienviljelijäin puolueen edustajan.⁶⁵

⁶³ Valtiopäivät 1932, Pöytäkirjat I, s. 405–411, 476–487, 517–530.

⁶⁴ Sama, s. 488, 530, 565–566.

⁶⁵ Tervasmäki 1964, s. 160.

3 KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET OHJAAVAT PALVELUSAIKAKESKUSTELUA

Maaliskuun 27. päivänä vuonna 1945 Suomi oli palannut rauhantilaan. Ikään kuin rauhantilaan oli palattu myös palvelusaikojen suhteen, joskaan ei omasta tahdosta. Moskovan välirauhansopimuksen ja liittoutuneiden valvontakomission vaatimuksesta oli saatettu voimaan vuoden 1932 asevelvollisuuslaki, vaikka armeijan rauhan kannalle saattamisen perustaksi oli Suomessa aluksi otettu vuoden 1941 asevelvollisuuslaki 2 vuoden palvelusajalla. Sotien myötä muuttuneessa tilanteessa hallitus asetti 24. toukokuuta vuonna 1945 komitean, joka sai tehtäväkseen valmistella maanpuolustusjärjestelyihin tarvittavat uudistukset. Tervasmäen mukaan ”erityisesti pyrittiin muuttamaan varusmiesten palvelusaikaa ja ylimmän johdon järjestelyä”. Komitea kantoi nimeä puolustusrevisio.⁶⁶

Puolustusrevisio sai työnsä lopullisesti valmiiksi vuonna 1949, mutta asevelvollisuutta koskevan mietintönsä se jätti poikkeuksellisesti jo 18. marraskuuta vuonna 1948. Työn valmistumista hidasti erityisesti Pariisin rauhansopimuksen valmistuminen vasta vuonna 1947. Rauhansopimus rajoitti puolustusvoimien vahvuutta asettaen rajat maavoimilla 34 400, merivoimilla 4 500 ja ilmavoimilla 3 000 mieheen.⁶⁷ Rauhansopimuksen lisäksi 6. huhtikuuta vuonna 1948 Neuvostoliiton kanssa solmitun YYA-sopimuksen merkitys tuli palvelusaikakeskustelussa arvioitavaksi⁶⁸. Sopimuksessa ystävyystestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta linjataan ensimmäisessä artiklassa seuraavaa:

”Siinä tapauksessa, että Suomi tai Neuvostoliitto Suomen alueen kautta joutuvat aseellisen hyökkäyksen kohteeksi Saksan tai muun sen kanssa liitossa olevan valtion taholta, Suomi uskollisena velvollisuuksilleen itsenäisenä valtiona tulee taistelemaan hyökkäyksen torjumiseksi. Suomi kohdistaa tällöin kaikki käytettävissään olevat voimat puolustamaan alueensa koskemattomuutta maalla, merellä ja ilmassa ja tekee sen Suomen rajojen sisäpuolella tämän sopimuksen määrittelemien velvoitustensa mukaisesti tarpeen vaatiessa Neuvostoliiton avustamana tai yhdessä sen kanssa.”⁶⁹

⁶⁶ Suomen asetuskokoelma vuodelta 1941, s. 289; Tervasmäki 1978, s. 251–252, 257, 263.

⁶⁷ Asetus Suomen ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton, Yhdistyneen Kuningaskunnan, Australian, Etelä-Afrikan Unionin, Intian, Kanadan, Tšekkoslovakian, Ukrainan Sosialistisen Neuvostotasavallan, Uuden Seelannin sekä Valko-Venäjän Sosialistisen Neuvostotasavallan välisen rauhansopimuksen voimaansaattamisesta, 1947, <<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1947/19470020>>, 3.8.2014; Visuri, Pekka: Puolustuspolitiikka sodan jälkeisinä vuosikymmeninä, *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, Puolustusvoimien rauhan ajan historia osa 2, Toimittanut Syrjö, Veli-Matti & Karjalainen, Mikko & Elfvengren, Eero, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos, Werner Söderström Osakeyhtiö, 2006, s. 25–26.

⁶⁸ *Suomen asetuskokoelman sopimussarja, Ulkovaltain kanssa tehdyt sopimukset 1948*, Helsinki, 1949, s. 153.

⁶⁹ Sama, s. 153–155.

Merkittävänä henkilönä hallituksen asevelvollisuuslakiesitykseen johtaneessa kehityksessä mainittakoon kenraali Erik Heinrichs. Visurin mukaan Heinrichsin puolustusrevisiolle kesäkuussa 1945, siis jo ennen mainittuja sopimuksia, esitelty muistio oli keskeisessä roolissa komitean sotilaspoliittisen linjan määrittelyssä. Muistio pohjautui Mannerheimin, Paasikiven ja Airon kanssa käytyihin keskusteluihin. Lisäksi Visuri mainitsee Heinrichsillä olleen merkittävä vaikutus niin Suomen YYA-sopimuksen luonnokseen kuin sopimuksen neuvotteluvaiheen kannanottoihinkin.⁷⁰

Asevelvollisuutta koskevassa mietinnössään puolustusrevisio päätyi lopulta ehdottamaan 270 päivän yleistä palvelusaikaa, minkä lisäksi reserviupseereiksi ja -aliupseereiksi sekä teknilliseksi erikoismieheksi koulutettavien palvelusajaksi ehdotettiin 360 päivää⁷¹. Puolustusrevisio käsittelee varusmiespalvelusta yleisemmin mietintönsä osassa ”Huomioon otettavat tekijät”,⁷² jonka jälkeen siirrytään tarkemmin palvelusajan tarkasteluun.

Palvelusajan lyhentyessä todetaan työ- ja vartiopalveluksen haittaavan koulutusta yhä enemmän ja asiasta esitetään myös laskelmia. Lyhyttä palvelusaikaa vastustavaksi tekijäksi mainitaan kokemukset niin kotimaasta kuin Ruotsistakin. Länsinaapurin kuuden kuukauden palveluksesta saamista kokemuksista korostetaan koulutuksen puutteellisuutta ja sen myötä kalustolle aiheutuvaa vahinkoa. Erityisesti harjaantuminen ja sen myötä opettajien asioiden pidempiaikainen muistaminen nousevat merkittävinä seikkoina esille. Järjestelyn mainitaan lisäksi olleen kallis. Sanotaanpa vaikutuksien ulottuneen myös kantahenkilökunnan koulutukseen.⁷³

Koulutuksellisiin seikkoihin viitataan myös tiettyjen toimien jatkuvuutta käsiteltäessä. Osan asevelvollisten tehtävistä sekä materiaalin hoidon mainitaan vaativan vähintään neljän kuuden kuukauden palveluspohjan hoitua kunnolla. Niinpä liian lyhyt palvelusaika johtaisi useisiin saapumiseriin vuodessa, millä komitean mukaan olisi useita haittavaikutuksia. Vaihtoehtona useille saapumiserille olisi myös kustannuksia kasvattava kantahenkilökunnan lisääminen.⁷⁴

⁷⁰ Visuri 1994, s. 55, 58–59, 67.

⁷¹ *Puolustusrevisioiden mietintö, III Asevelvollisuus*, 1949, Liite 4, s. 2.

⁷² Sama, s. 1.

⁷³ Sama, s. 21–24.

⁷⁴ Sama, s. 28–29.

Sekä kesä- että talvikoulutuksen antaminen nähdään erittäin tärkeänä, ja ne katsotaan voitavan toteuttaa yhdeksän kuukauden palvelusajalla tyydyttävästi. Erityisesti merivoimien kannalta kyseinen seikka koetaan tärkeäksi yhdessä purjehduskauden pituuden kanssa. Erikoismiesten koulutustarvetta yhdeksän kuukautta ei kuitenkaan puolustusrevision mukaan täytä, vaan vuoden palvelusajalla päästään tyydyttäviin järjestelyihin. Johtajiksi koulutettavien palvelusajan lyhentäminen merkittävästi vuotta lyhyemmäksi puolestaan johtaisi kantahenkilökunnan määrän lisäämistarpeeseen ja varusmiesjohtajien kokemuksen puutteeseen, kun heitä ei voitaisi käyttää koulutuksessa alijohtaja- ja apukouluttajatehtävissä. Luonnollisesti henkilökunnan li säys aiheuttaisi tässäkin uuden menoeran.⁷⁵

Puolustusrevisio mainitsee kuitenkin esittämässään palvelusajoissa olevan myös puutteita. Säädetäessä osalle asevelvollisista pidempi palvelusaika komitean mukaan ”ei paras mahdollinen aines ehkä aina ’tule esiin’ tai halua ponnistaa voimiaan menestyäkseen sotilaana”. Vuoden palvelusaika koetaan kuitenkin osalle asevelvollisista välttämättömäksi, eikä yhtenäisen pidemmän palvelusajan säätämistä pidetä muun muassa taloudellisesti järkevänä. Palvelusajan merkittävämpäänkin lyhentämiseen koetaan kuitenkin olevan mahdollisuus, sillä puolustusrevisio toteaa kahdeksan kuukauden palvelusajan olevan lyhin mahdollinen jatkuvuuden kannalta. Erikoismiehistön osalta tarve pidempään palvelusaikaan kuitenkin säilyisi.⁷⁶

Vaikka mietintöä oli rakennettu muutama vuosi, ei puolustusrevision keskuudessa vallitse täysi konsensus palvelusaikojen suhteen. Komitean mietinnön liitteiksi onkin jätetty peräti neljä eriävää mielipidettä, joista kaksi käsittelee palvelusaikakysymystä. Lopuista kahdesta toinen käsittelee lisäksi loman myöntämistä varusmiehille, joka sekin välillisesti vaikuttaa palvelusaikoihin. Yhdessä eriävässä mielipiteessä, jonka ovat jättäneet SKDL:n edustajat Nestori Nurminen ja Eino Tainio, esitetään yleiseksi palvelusajaksi 180 päivää ja reserviupseereiksi ja -aliupseereiksi sekä teknillisiksi erikoismiehiksi koulutettavien palvelusajaksi 270 päivää. Perusteluina mainitaan huomattaviin säästöihin pääseminen ja kansantaloudellinen hyöty, joka aiheutuu siitä, että asevelvolliset voisivat työskennellä palveluksesta vähenevän ajan ”tuotannollisen elämän palveluksessa”.⁷⁷

Toisen palvelusaikojen koskevan eriävän mielipiteen ovat jättäneet majuri evp. Yrjö Schildt, kenraalimajuri K. A. Tapola ja eversti Niilo Sario. Kolmikko esittää kaikille asevelvollisille yhtenäistä 12 kuukauden palvelusaikaa muun muassa tasapuolisuuden nojalla, jotta pidem-

⁷⁵ Puolustusrevisionin mietintö, III Asevelvollisuus, s. 24–26.

⁷⁶ Sama, s. 27, 30.

⁷⁷ Sama, Liitteet 5–8.

pään palvelevien ”mieliala ei muodostuisi kielteiseksi palvelushalun ja innon suhteen”. Perusteluissa myönnetään kyllä Pariisin rauhansopimuksen asettavan rajoituksia, mutta viitataan myös YYA-sopimuksen asettamiin velvoitteisiin. Määrävahvuuksien ylitys voitaisiin ehkäistä lomautuksilla. Puolustusrevision ehdotuksen mukaan hallituksella olisi oikeus myöntää yhdeksästä palveluskuukaudesta enintään 90 päivää lomaa. Tässä on eriävän mielipiteen mukaan riski kuuden kuukauden palvelusaikaan siirtymiseen ja järjestely ulottaa epävarmuudessaan vaikutuksensa myös koulutuksen suunnitteluun ja toteutukseen.⁷⁸

3.1 Hallituksen esitys poikkeaa puolustusrevision linjasta

Pyydettyään puolustusvoimien Pääesikunnan lausunnot puolustusrevision työn tuloksista hallitus antoi 17. helmikuuta 1950 eduskunnalle esityksensä uudeksi asevelvollisuuslaiksi. Esityksessään hallitus viittaa puolustusrevision työskentelyyn ja palvelusaikaesitykseen ja toteaa puolestaan sotilasjohdon olevan voimassa olevien palvelusaikojen kannalla. Tästä huolimatta hallitus päätyy esittämään yleiseksi palvelusajaksi kahdeksaa kuukautta ja reserviupseereiksi, -aliupseereiksi ja teknisiin tehtäviin koulutettavien palvelusajaksi 11 kuukautta.⁷⁹

Perustelut kiteytyvät lauseeseen: ”Hallitus on asiaa harkitessaan katsonut, että puolustusvoimain henkilövahvuuteen olennaisimmin vaikuttava kysymys asevelvollisten palvelusajasta on asetettava sellaisiin puitteisiin kuin toisaalta rauhansopimus ja toisaalta Neuvostoliiton kanssa ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta tehty sopimus edellyttävät.” Lisäksi todetaan yleisen palvelusajan riittämättömyys teknillisten tehtävien vaatimien taitojen kartuttamiseksi.⁸⁰

Hallituksen kantaa palvelusajoista asettui 14. huhtikuuta vuonna 1950 antamassaan mietinnössään tukemaan myös puolustusasiainvaliokunta. Lukuisia asiantuntijoita, joiden joukosta mainittakoon muiden muassa silloinen puolustusvoimain komentaja jalkaväenkenraali A. Sihvo ja kenraalimajuri K. A. Tapola, kuullut valiokunta yhtyy mietinnössään hallituksen esittämiin perusteluihin ja korostaa ratkaisun taloudellista edullisuutta ja sen mahdollistamaa kaikkien palvelukseen soveltuvien kouluttamista vahvuusrajoja ylittämättä.⁸¹ Huomionarvoista on kuitenkin se, etteivät kaikki asiantuntijat suinkaan olleet valiokunnan enemmistön kannan takana, kuten muun muassa Tapolan allekirjoittamasta puolustusrevision mietinnön eriävästä

⁷⁸ Puolustusrevisionin mietintö, III Asevelvollisuus, Liite 4 s. 2, Liite 7.

⁷⁹ *Valtiopäivät 1950, Asiakirjat, Ensimmäinen ja toinen osa*, Helsinki, 1952, HE N:o 3, s. 1, 2, 10.

⁸⁰ Sama, HE N:o 3, s. 1.

⁸¹ Sama, PuolVM N:o 3, s. 1.

mielipiteestä ilmenee. Suuri valiokunta yhtyi edelleen 1. kesäkuuta vuonna 1950 päivätyssä mietinnössään puolustusasiainvaliokunnan ehdottamiin palvelusaikoihin⁸².

3.2 Kansandemokraatit rauhan puolestapuhujina

Suomen Kansan Demokraattisen Liiton edustajien puolustusasiainvaliokunnan mietintöön jätetäessä vastalauseessa todetaan, viitaten Pariisin rauhansopimukseen ja YYA-sopimukseen, seuraavaa: ”Emme voi kannattaa tällaista pyrkimystä, joka paitsi ettei se vastaa edelläviitattujen sopimusten tarkoitusta ja henkeä on myöskin vastoin maailman rauhantahtoisten kansojen pyrkimystä asevarustelujen supistamiseen.”⁸³

Vastalause on linjassa puolustusrevision mietintöön jätetyn eriävän mielipiteen kanssa ja sen allekirjoittajina toistuvat samat nimet. Siinä SKDL:n edustajat N. Nurminen, Tainio ja Aaltonen esittävät yleisen palvelusajan pituudeksi 180 päivää ja reserviupseereiksi ja -aliupseereiksi koulutettavien sekä teknillisiin tehtäviin määrättävien palvelusajaksi 270 päivää, perusteluiden kosketellessa edellä mainittujen sopimusten henkeä, säästöjä ja kansantaloudellista hyötyä.⁸⁴ Tärkeimpänä seikkana tunnutaan pitävän lyhyiden palvelusaikojen myötä saavutettavia taloudellisia leikkauksia. Huomionarvoista on edustaja N. Nurmisen merkittävä rooli puolustusasiainvaliokunnassa, sillä hän toimi valiokunnan puheenjohtajana⁸⁵.

Täysistuntokäsittelyt SKDL:n edustajat aloittavat pöydällepanoehdotuksella, jonka saadessa kannatusta asia pannaan pöydälle⁸⁶. Itse perustelut lähtevät kuitenkin liikkeelle nimenomaan taloudellisista eduista. Edustaja N. Nurminen väittää lyhyemmällä palvelusajalla päästävän noin 20 %:n säästöihin puolustusmenoissa, mikä aiheutuu puolustusasiainvaliokunnan mietintöön jätettyä vastalauseetta mukailleen muun muassa lyhyen palvelusajan mahdollistamista palkatun henkilöstön vähennyksistä ja organisaatiosupistuksista. Samaan vastalauseeseen nojautuen korostetaan myös kansantaloudellista hyötyä asevelvollisten ja supistusten myötä vapautuvan henkilökunnan ollessa ”tuottavassa työssä”.⁸⁷

⁸² Valtiopäivät 1950, Asiakirjat, Ensimmäinen ja toinen osa, SuurvM N:o 55, s. 1, 3.

⁸³ Sama, PuolvM N:o 3, s. 5.

⁸⁴ Sama, PuolvM N:o 3, s. 5–7, 11.

⁸⁵ *Eduskunnan kalenteri vuoden 1950 varsinaisilla valtiopäivillä*, Helsinki, 1950, s. 44.

⁸⁶ *Valtiopäivät 1950, Pöytäkirjat I*, Helsinki, 1952, s. 498–500.

⁸⁷ Sama, s. 634–635.

Edelleen SKDL:n edustajien lausunnoissa viitataan muun muassa puolustusrevision mietinnön laskelmiin erilaisista palvelusaikajärjestelmistä väittäen laskentaperusteiden olevan väärät, sillä lyhyemmän yleisen palvelusajan mahdollistamia organisaatiosupistuksia ei ole otettu huomioon⁸⁸. Kuitenkin viitatus mietinnön liitteessä 1a todetaan seuraavaa: ”Yleisen varusmiesajan supistuessa 6 kuukauteen on organisaatiosta poistettu 1 jalkaväkirykmentti, 2 jääkäripataljoonaa ja 3 erillistä kenttätykistöpatteristoa sekä muutettu pioneeri- ja viestirykmentit pataljooniksi.” Tästä huolimatta kustannusero sekä hallituksen että Kokoomuksen esittämiin järjestyihin ei ole SKDL:n kannalta toivottu.⁸⁹ Edellisten seikkojen valossa onkin varsin mielenkiintoista, että edustajat Nurminen ja Tainio ovat päässeet laskelmissaan esittämiinsä tuloksiin.

Laskelmien puuttuminen eriävästä mielipiteestä tukee havaintoa. Näin kova väitös kustannuksista herättääkin kysymyksen siitä onko SKDL:n leirissä tutustuttu perusteellisesti puolustusrevision mietintöön, vai onko se kenties jätetty taka-alalle porvarillisena oikeistolaisena tuotteena. Laskentaperusteisiin tarkemmin puuttumatta, puolustusmenojen leikkausvaatimuksilla ja kansantaloudellisilla hyödyillä perustelemisella on kuitenkin selkeä yhteys käsillä olleisiin sodanjälkeisiin jälleenrakennus- ja sotakorvausvuosiin⁹⁰.

Taloudelliseen tilanteeseen vetoavat SKDL:n edustajat esiintyvät myös rauhan rakentajina kantaansa perustellessaan. Ajoittain hyvinkin aatteelliset, tunteisiin vetoamaan pyrkivät ja maailmaa syleilevät puheenvuorot vievät helposti huomion kaikelta muulta. Kuten puolustusasiainvaliokunnan mietinnön vastalauseessa, myös täysistuntojen puheenvuoroissa viitataan rauhansopimuksen ja YYA-sopimuksen henkeen. Edustaja N. Nurmisen sanoin ”tärkeämpää on se, vastaako puolustuslaitoksemme toiminta ja henki edellä mainittujen sopimusten sisältöä kuin se, onko puolustusvoimamme vahvuus rauhansopimuksen rajoissa mahdollisimman suuri”, minkä lisäksi edustaja Aaltosen mukaan hallituksen asevelvollisuuslakiesitys on ”tyypillinen militaristisen hengen tuote ja sangen vaarallinen sotakiikhoilijoiden käsissä”. Myös oikeiston todellista kiinnostusta YYA-sopimusta kohtaan epäillään.⁹¹

Kuten Jouko Matilainenkin tutkimuksessaan toteaa, ei pelkästään vuoden 1950 valtiopäiviin viitaten, toimivat kansandemokraatit lisäksi mielellään myös niin sanottuna kansan äänenä puolustusasioita käsiteltäessä⁹². Muun muassa edustajat Aaltonen ja Nevalainen puhuvat rau-

⁸⁸ Valtiopäivät 1950, Pöytäkirjat I, s. 639.

⁸⁹ Puolustusrevisionin mietintö, III Asevelvollisuus, Liite 1a.

⁹⁰ Matilainen 1984, s. 92.

⁹¹ Valtiopäivät 1950, Pöytäkirjat I, s. 633, 968–969.

⁹² Matilainen 1984, s. 93.

haa rakastavista kansalaisista ja edustaja Ryömän mukaan ”Rauhantahtoinen kansamme on monin tavoin ilmaissut paheksuvansa sen sisältöistä lakiesitystä, joka nyt on käsiteltävänä.” Puheenvuorossaan Nevalainen viittaa niin rauhan- ja naisjärjestöjen, äitien kuin erilaisten rauhankomiteoidenkin huoleen sekä toteaa eduskunnan puhemiehelle jätettäneen myös rauhan adressin.⁹³ Rauhanlähettilään korostunut rooli saa kuitenkin arvelemaan onko ”kansa” oikeasti kansa vai ainoastaan SKDL:n aatetta tunnustava kannattajaryhmä.

Kansandemokraattien rauhan rintamaan liittyy puheenvuorossaan myös RKP:n edustaja Brommels. Hän väittää suuren sotavoiman toimivan magneettina muiden valtioiden aseelliselle voimalle. Brommels myös sanoo suomalaisen sotakaluston olevan sen verran vanhaa, ettei pitkää palvelusaikaa voida perustella modernin kaluston aiheuttamilla osaamisvaatimuksilla, minkä lisäksi pitkä palvelusaika on hänen mukaansa omiaan heikentämään maanpuolustushenkeä. Brommelsin mielestä antiikin iskulause tulisikin kirjoittaa: ”Jos haluat rauhaa, valmistaudu rauhaan.”⁹⁴ (tutkijan suomennos)

Lyhyttä palvelusaikaa ajava kansandemokraattien rintama perustelee siis kantaansa säästöihin ja kansantaloudellisiin hyötyihin pohjautuen. Niin Pariisin rauhansopimuksen kuin YYA-sopimuksenkin henki koetaan lähes päinvastaisena niin hallituspuolueiden kuin Kokoomuksenkin kantaan peilattuna. Tällä sopimusten tulkinnalla koetaan päästävän sekä säästöihin että rauhantilaan, kun sotavoimaa voidaan vähentää ja kansan rauhantoiveisiin vastata. Muiden puolueiden kannat koetaan vahvan militaristisina, suurta sotavoimaa tavoittelevina ja rauhan edistymistä jarruttavina.

3.3 Kokoomus kaikille tasapuolisen palvelusajan kannalla

”Asiantuntijat ovat kaikki olleet yksimielisiä siitä, että se on lyhyin mahdollinen palveluaika, jonka kuluessa voidaan antaa edes jonkinlainen tyydyttävä alkeiskoulutus nykyajan teknillisesti kehittyneessä sodankäynnissä.”, lausui Kokoomuksen eduskuntaryhmän edustaja O. Turunen asian toisessa täysistuntokäsittelyssä perustellessaan puolueen ehdottamaa 360 päivän palvelusaikaa⁹⁵. Turusen lausunto kiteyttää Kokoomuksen edustajien puolustusasiainvaliokunnan mietintöön jättämän vastalauseen tärkeimmän perustelun. Vastalauseessa ehdotetaan 360 päivän palvelusaikaa, ei suinkaan vain miehistöille, vaan kaikille vakinaisessa väessä palveleville. Tärkeimpänä perusteluna mainitaan nimenomaan koulutukseen tarvittava aika, jota

⁹³ Valtiopäivät 1950, Pöytäkirjat I, s. 897–898, 969.

⁹⁴ Sama, s. 498–499.

⁹⁵ Sama, s. 893.

myös asiantuntijoiden näkemys tukee. Palvelusajan mainitaan mahtuvan tehtyjen sopimusten rajoihin ja vaikuttavan kansantalouteen vähissä määrin.⁹⁶

Koulutusaspektiin viitataan useissa Kokoomuksen edustajien puheenvuoroissa. Muun muassa edustaja Kaukamaa mainitsee niin teknisen kehityksen kuin taisteluiden luonteen muutoksen vaativan vuoden palvelusaikaa. Uusi teknologia kasvattaa ”pätevyysvaatimuksia” ja koulutuksen on tarjottava muun muassa edellytykset ”itsenäiseen toimintaan – – nykyajan taistelukentillä”. Kuuden kuukauden palvelusajan todetaan olevan riittämätön eri vuodenaikoina tapahtuvan koulutuksen kannalta, minkä lisäksi työ- ja vartiopalveluksen mainitaan haittaavan koulutusta sitä enemmän, mitä lyhyempi palvelusaika on – edustaja Turusen mukaan jopa niin paljon, että joudutaan turvautumaan palkattuun työvoimaan. Edustaja Honkalan mukaan suomalaisilla onkin muun muassa sotakokemuksiin peilaten ”velvollisuus pyrkiä antamaan nuorille miehille sellainen koulutus, ettei taidon puute vaaranna heidän henkeään”. Laadukasta koulutusta pidetään jopa niin tärkeänä, ettei puolustusmenojen määrä saa ratkaista palvelusaikakysymystä.⁹⁷

Koulutuksen lisäksi jo esillä olleet asiantuntijat nousevat suureen rooliin kokoomuslaisten perusteluissa. Asiantuntijoiden kirjo vaihtelee puolustusvoimain komentaja Sihvosta nimeltä mainitsemattomiin puolustusministeriön asiantuntijoihin, joiden kannanotoilla perustellaan sekä koulutukseen tarvittavaa aikaa että Pariisin rauhansopimuksen ja YYA-sopimuksen tulkintoja.⁹⁸ Puolustusasiainvaliokunnan mietinnön vastalauseessa todetaan esimerkiksi, että sotilasjohdon asiantuntijoiden lausunnoissa ”käsitys siitä, että vuoden palvelusaika aiheuttaisi rauhansopimuksen ja siihen liittyvän muun sopimuksen rikkoutumista, osoitettiin täysin aiheettomaksi”⁹⁹. YYA-sopimuksen koetaan jopa velvoittavan 360 päivän palvelusaikaan, jotta Suomi kykenisi täyttämään oman puolensa sopimuksesta niin vahvuuksien kuin koulutuksenkin osalta¹⁰⁰.

Vetoavatpa Kokoomuksen edustajat puheenvuoroissaan myös muiden maiden palvelusaikoihin. Esimerkiksi edustaja Kaukamaa on huolestunut siitä, että hallituksen esityksen mukaisella asevelvollisuuslailla olisi Suomessa ”Sveitsiä lukuunottamatta lyhyin palvelusaika koko Euroopassa”.¹⁰¹ Edustaja Honkala tuo puheenvuorossaan puolestaan esille varusmiesten mieli-

⁹⁶ Valtiopäivät 1950, Asiakirjat, Ensimmäinen ja toinen osa, PuolVM N:o 3, s. 4–5.

⁹⁷ Valtiopäivät 1950, Pöytäkirjat I, s. 636–637, 893–894, 896.

⁹⁸ Sama, s. 636–638, 893, 895–896.

⁹⁹ Valtiopäivät 1950, Asiakirjat, Ensimmäinen ja toinen osa, PuolVM N:o 3, s. 4.

¹⁰⁰ Valtiopäivät 1950, Pöytäkirjat I, s. 637, 893.

¹⁰¹ Sama, s. 635.

teitä sotilaskoulutuksen tasosta ja siihen käytettävissä olevasta ajasta perustellessaan palvelusaikaa¹⁰². Perustelua punnittaessa täytyy muistaa varusmiehen suhteellisen suppea kokemuspohja puolustusvoimien toiminnasta.

Esittämänsä vuoden palvelusajan pääperusteluiksi kokoomuslaiset ovat siis valjastaneet laadukkaan ja riittävän pituisen sotilaskoulutuksen sekä asiantuntijoiden lausunnot. Koulutukseen tarvittavaa aikaa perustellaan teknologian kehityksellä, taistelukentän uusilla vaatimuksilla, sotakokemuksilla sekä vartio- ja työpalveluksen määrällä. Asiantuntijoista taas haetaan tukea niin koulutusnäkökulmaan kuin kansainvälisten sopimusten tulkintoihinkin. YYA-sopimuksen koetaan vaativan Suomelta miesvahvuuksiin liittyen niin paljon kuin Pariisin rauhansopimus antaa myöten. Taloudellisten uhrausten merkitystä puolestaan pidetään vähäisenä palvelusaikaa säädettäessä. Haetaanpa perusteluja myös varusmiesten mielipiteistä ja vertaamalla palvelusaikaa muiden maiden vastaaviin.

3.4 Hallituspuolueet esityksensä takana sosiaalidemokraattien tukemana

Maalaisliitto-johtoinen vähemmistöhallitus lähti tukemaan hallituksen esitystä kahdeksan ja 11 kuukauden palvelusajoista aiemmin vallankahvassa olleiden sosiaalidemokraattien tukemana. Olihan lakiesityksen jättänytkin eduskunnalle aiempi sosiaalidemokraattien johtama hallitus.¹⁰³ Kuten jo hallituksen esityksessä, saavat Pariisin rauhansopimus ja YYA-sopimus suuren roolin myös täysistuntokäsittelyjen perusteluissa.

Puolustusasiainvaliokunnan varapuheenjohtajanakin toimiva puolustusministeri Tiitu toteaa hallituksen esitystä puolustavien puheenvuorojen avauksessaan, että ”rauhansopimus asettaa meille vissit rajoitukset ja tästä johtuen me emme voi asevelvollisuusajaa säätää tämän pitemmäksi”. Tiitu myöntää koulutuksen jäävän kahdeksan kuukauden palvelusajalla alle toivotun tason, mutta toteaa rauhansopimukseen vedoten, että ”meidän täytynee tyytyä tähän 8 kuukauden palvelusaikaan”. Puolustusministerin kannan takana seisovat myös muut hallituksen esitystä kannattavat puhujat.¹⁰⁴

¹⁰² Valtiopäivät 1950, Pöytäkirjat I, s. 895.

¹⁰³ Hallituksen tiedot ja kokoonpano, 19. Sunila II, 2015, <<http://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-jaministerit>>, 23.2.2015; Matilainen 1984, s. 81.

¹⁰⁴ Eduskunnan kalenteri vuoden 1950 varsinaisilla valtiopäivillä, s. 44; Valtiopäivät 1950, Pöytäkirjat I, s. 498.

Jopa Kokoomuksen edustaja Kaukamaa myöntyy asian kolmannessa käsittelyssä, kun lakiesityksen hyväksyminen on jo suhteellisen varmaa, tukemaan hallituksen kantaa todeten, että lakiesityksen hyväksymisen myötä ”loppuu vihdoin se väliaikaisuuden tila, jossa koko puolustuslaitoksemme on sotien jälkeisen ajan ollut”¹⁰⁵. Vaikka Kaukamaa kannattaakin puheenvuoroissaan 12 kuukauden palvelusaikaa ja hänen puheenvuoronsa on vastaus SKDL:n edustajille, sisältää se silti hallituksen esitystä tukeneiden puheenvuorojen sanomaa. Kahdeksan kuukauden palvelusajalla kun koetaan päästävän muun muassa satunnaisista varusmiesten lomautuksista rauhansopimuksen vahvuusrajoissa pysymiseen liittyen¹⁰⁶.

Sopimukseen, etenkin YYA-sopimukseen, vetoaa myös sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän edustaja Raunio¹⁰⁷ perustellessaan omaa ja puoluetovereidensa kantaa. Hänen mukaansa sosiaalidemokraatit olisivat nimittäin kuuden kuukauden palvelusajan kannalla ilman kansainvälisiä sopimuksia, jotka asettavat velvoitteita Suomelle.¹⁰⁸ Vielä 1940-luvulla sosiaalidemokraatit olivat Jouko Matilaisen mukaan ajamassa merkittävämpää palvelusajan lyhentämistä ja jopa armeijan lakkauttamista¹⁰⁹. Juha Mälkki kumoaakin tutkimuksessaan Matilaisen väitteen perinteisen oikeisto - vasemmisto vastakkainasettelun säilymisestä 1940-luvulta aina 1970-luvun loppupuolelle asti ja väittää perinteisen vasemmiston jakautuneen kahtia¹¹⁰. Jakautuneisuus tunkee läpi useasta sosiaalidemokraattien SKDL:n kantaa vastustavasta mielipiteestä. Muun muassa edustaja Kilpeläinen ihmettelee pitkähkössä puheenvuorossaan ”mistä johtuu tämä kommunistien nyt, yhtäkkiä, herännyt rauhanrakkaus”.¹¹¹ Sosiaalidemokraattien kannanmuutos oli selkeä ja vaikutti merkittävästi eri palvelusaikakantojen voimasuhteisiin.

Edelleen sosiaalidemokraattien kommentoissa korostetaan lakiesityksen taloudellista huokeutta ja hyökätään jopa Kokoomuksen asiantuntijalausuntoja vastaan kääntämällä puolustusvoimain komentajan lausunto oman kannan eduksi. Kahdeksan kuukauden palvelusaika kun mahdollistaa kaikkien palvelukseen kykenevien miesten kouluttamisen, mitä 12 kuukauden palvelusaika ei välttämättä kommenttien mukaan tee muun muassa syntyvyyden vaihtelujen vuoksi. Viitataanpa lausunnoissa Kokoomuksen tapaan jopa muiden maiden palvelusaikoihin.

¹⁰⁵ Valtiopäivät 1950, Pöytäkirjat I, s. 972.

¹⁰⁶ Sama, s. 642, 971.

¹⁰⁷ Rauniolle vuoden 1950 valtiopäivät olivat hänen poliittisen uransa 12. valtiopäivät. (Lähde: Eduskunnan kalenteri vuoden 1950 varsinaisilla valtiopäivillä, s. 101.)

¹⁰⁸ Valtiopäivät 1950, Pöytäkirjat I, s. 899.

¹⁰⁹ Matilainen 1984, s. 78, 84.

¹¹⁰ Mälkki, Juha: *Sotilaallinen vai poliittinen kysymys?*, Palvelusajat, politiikka ja muutos erityisesti vuosien 1950 ja 1997 asevelvollisuuslaeissa, Poliittisen historian pro gradu, 2000, Helsingin yliopiston kirjasto, Helsinki, s. 50.

¹¹¹ Valtiopäivät 1950, Pöytäkirjat I, s. 972.

Ei tosin vaati pidempää palvelusaikaa, vaan osoittaen SKDL:n edustajille kahdeksan kuukauden palvelusajan olevan lyhin Euroopassa tarjolla oleva.¹¹²

Kokonaisuudessaan maalaisliittolaiset ja sosiaalidemokraatit puolustavat hallituksen esitystä vetoamalla niin kansainvälisiin sopimuksiin kuin pysyvyyteen ja taloudelliseen edullisuuteenkin. Myös Kokoomuksen käyttämiä asiantuntijalausuntoja ja viittauksia muiden maiden palvelusaikoihin käytetään oman kannan perusteluun. Pariisin rauhansopimus koetaan palvelusaikaa rajoittavaksi tekijäksi, kun taas YYA-sopimus velvoittaa SKDL:n kantaa pidempään palvelusaikaan. Kahdeksan ja yhdentoista kuukauden palvelusajoilla uskotaan päästävän koulutuksen suunnittelulle epävarmuutta luovista varusmiesten lomauttamisista ja vaihtoehtoa pidetään samalla myös halvimpana. Kokoomuksen esittämää palvelusaikaa lyhyemmän palvelusajan koetaan haittaavan koulutustavoitteisiin pääsemistä, mutta palvelevan samalla SKDL:n toivetta lyhyemmästä palvelusajasta.

Ennen uuden asevelvollisuuslain hyväksymistä 9. kesäkuuta 1950 käytettiin asian käsittelyn aikana, toisen käsittelyn yksityiskohtaista käsittelyä lukuun ottamatta, yhteensä 50 puheenvuoroa. Niistä hallituksen esityksen mukaisia palvelusajoja puolustaneet tahot käyttivät 19, vuoden palvelusaikaa kannattaneet 10 sekä 180 ja 270 päivän palvelusajoja kannattaneet 21 puheenvuoroa. Kahdeksan ja 11 kuukauden palvelusajoja kannattaneista puheenvuoroista lähes puolet käytti puolustusministeri Tiitu, vuoden palvelusaikaa kannattaneiden puheenvuoroista 70 % jakautui edustajille Kaukamaa ja J. Pusa ja lyhimpiä palvelusajoja kannattaneiden puhujien kirjo oli laajin.¹¹³

Asian toisessa käsittelyssä niin SKDL:n kuin Kokoomuksenkin puolustusasiainvaliokunnan mietintöön jätettyjen vastalauseiden mukaiset palvelusajan muutosehdotukset hylättiin. Ensimmäinen hylättiin 180 päivän palvelusajan osalta koneäänestyksessä äänin 114–53 ja avoimessa äänestyksessä äänin 109–62 sekä 270 päivän osalta seisaalleen nousun riittäessä tuloksen toteamiseen.¹¹⁴ Äänestyksissä tapahtuneen siirtymän Jouko Matilainen luulee johtuneen sosiaalidemokraattien joidenkin edustajien kannanmuutoksesta hallituksen esityksen puolelta lyhyemmän palvelusajan puolelle äänestysten välillä, sillä avoimessa äänestyksessä 24 sosiaalidemokraattia oli lyhyemmän palvelusajan puolella. Matilaisen mukaan sosiaalidemokraateilla ei ollut lakiehdotuksen käsittelyn aikana vaihtuneen hallitusvastuun vuoksi painetta olla hallituksen kannan takana, ja samalla osa edustajista halusi mahdollisesti tuoda avoimessa ää-

¹¹² Valtiopäivät 1950, Pöytäkirjat I, s. 887–888, 899, 969, 972.

¹¹³ Sama, s. 498–500, 629–644, 887–900, 967–977.

¹¹⁴ Sama, s. 919–920.

nestyksessä kantansa lyhyempien palvelusaikojen puolesta julki, vaikka suljetussa äänestyksessä olisikin äänestänyt niitä vastaan.¹¹⁵

Toinen muutosehdotus puolestaan hylättiin koneäänestyksessä äänin 111–31 ja avoimessa äänestyksessä äänin 132–39¹¹⁶. Avoimessa äänestyksessä Kokoomuksen ehdotusta kannatti Matilaisen mukaan muista eduskuntaryhmistä neljä maalaisliittolaista, kolme Edistyspuolueen edustajaa ja yksi RKP:läinen¹¹⁷. Kolmannessa käsittelyssä SKDL:n edustaja Ryömä ehdotti lakiehdotuksen hylkäämisen lisäksi hyväksyttäväksi toivomuksen hallitukselle uuden asevelvollisuuslakiesityksen jättämisestä. Eduskunta kuitenkin hyväksyi lakiehdotuksen äänin 131–31.¹¹⁸ Matilainen uskoo ainoastaan SKDL:n edustajien äänestäneen hylkäämisen puolesta¹¹⁹.

¹¹⁵ Matilainen 1984, s. 82.

¹¹⁶ Valtiopäivät 1950, Pöytäkirjat I, s. 920–921.

¹¹⁷ Matilainen 1984, s. 83.

¹¹⁸ Valtiopäivät 1950, Pöytäkirjat I, s. 976–977.

¹¹⁹ Matilainen 1984, s. 83.

4 YHDISTELMÄ

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää mitkä tekijät ovat johtaneet toteutuneisiin varusmiespalvelusajan pituuden muutoksiin Suomessa vuosien 1932 ja 1950 asevelvollisuuslaeissa. Tavoitetta lähestyttiin etsimällä eri palvelusaikaesityksiä kannattaneita ja vastustaneita perusteluita valtiopäiväasiakirjoista ja -pöytäkirjoista sekä keskeisistä lakiesityksiä edeltäneistä selvitystöistä.

4.1 Perusteellisella pohjatyöllä muutokseen

Jo varhain 1920-luvulla alkanut, uuteen liikekannallepanojärjestelmään tähdännyt, tutkimus sai viimeistään vuonna 1927 rinnalleen myös palvelusajan lyhentämistä käsittelevät selvitystyöt hallituksen ryhtyessä toimeen vastataksaan eduskunnan vaatimukseen esittää palvelusajan lyhentämisen mahdollistava esitys uudeksi asevelvollisuuslaiksi. Paine palvelusajan lyhentämiseen olikin koko 1920-luvun valtavaa. Vuonna 1932 lakiehdotuksen hyväksytyksi johdattaneen hallituksen enemmistöasema eduskunnassa ei suinkaan ollut ainoa hyväksymistä puoltava asia, vaan enemmistön kannalle oli myös perustelunsa. Tärkeimmät palvelusajan pituuden muutokseen johtaneet tekijät olivat:

1) Taloudelliset tekijät

Sosiaalidemokraatit perustelivat ehdottamiaan palvelusaikoja mielellään niiden taloudellisella edullisuudella. Puheenvuoroissa väitettiin päästävän kymmenien miljoonien säästöihin ja hallitusta syytettiin jopa kaunistelluista laskelmista. Kuitenkin muun muassa Airon tutkimus ja Yleisesikunnan lausunto Airon tutkimuksesta osoittivat palvelusajan merkittävän lyhentämisen lisäävän kustannuksia.

Aluejärjestelmään siirtyminen koettiin hallituksen täysistuntopuheenvuoroissa välttämättömäksi. Siirtymisen toteutuessa hallituksen esittämät palvelusajat tekisivät siitä huokeamman kuin vanhat palvelusajat, mikä tuki lakiehdotuksen hyväksymistä. Vielä kun valtiovarainvaliokunta asettui tukemaan hallituspuolueiden kantaa, jäi sosiaalidemokraattien ajama säästökuuri, lamavuosista huolimatta, ohuelle pohjalle.

2) Sotilaallinen valmius

Kolmen vuoden palvelusaika koettiin sosiaalidemokraattien keskuudessa edulliseksi hallitukselle, koska useampi ikäluokka olisi hallituksen käytettävissä ilman liikekannallepanoa. Sillä koettiin myös päästävän suojeluskunnista, mikä lähentäisi kansaa ja puolustuslaitosta ja lisäisi puolustuslaitoksen luotettavuutta. Suojajoukkojen määrä ei pääsisi tippumaan liikekannallepanotehtävästä vapautuvan henkilökunnan ansiosta.

Kolmen vuoden palvelusajan vastineeksi hallituksella oli tarjota kertausharjoituksia ja ylimääräisiä harjoituksia, minkä lisäksi Suojeluskunnat nauttivat eduskunnan enemmistön luottamusta. Suomen kansan valitseman eduskunnan enemmistön mielipiteen pohjalta voitaneen olettaa, että järjestö nautti myös tavallisten kansalaisten keskuudessa enemmistön luottamusta. Suojajoukkotehtävän täyttämiseksi lyhyemmällä palvelusajalla oli puolestaan niin Airon, Brücknerin kuin Yleisesikunnankin toimesta todettu tarvittavan värvättyjä, mitä osoittivat myös hallituspuolueiden täysistuntokäsittelyjen puheenvuorot.

3) Sotilasasiantuntijat

Asiantuntijalausunnoilla on suhteellisen helppoa ja luonnollista perustella omaa kantaansa. Sotilasasiantuntijoiden roolia ei voikaan palvelusaikakysymyksessä liikaa korostaa. Vuonna 1932 asiantuntijoiden lausunnot kääntyivät lopulta suhteellisen selkeästi hallituspuolueiden puolelle. Sosiaalidemokraatit kyllä perustelivat kantaansa muun muassa eversti Grandellin lausunnoilla, mutta väittivät myös, että asiantuntijoiden rooli on ollut asiaa käsiteltäessä liian suuri. Sosiaalidemokraatit muodostivatkin asiantuntijoista itselleen ristiriitaisesti tuen ja uhan ja kumosivat samalla osan omista perusteluistaan hallituspuolueiden viitatessa johdonmukaisesti laajalti asian valmistelussa ja käsittelyssä mukana olleisiin asiantuntijoihin.

4) Palvelusajan lyhentäminen

Eduskunta oli vuonna 1927 vaatinut hallitukselta esitystä uudesta asevelvollisuuslaista, joka mahdollistaisi palvelusajan lyhentämisen. Sosiaalidemokraatit perustelivatkin omien palvelusaikojensa olevan parempi vastaus kyseiseen vaateeseen hallituksen esittämän lyhennyksen ollessa riittämätön muun muassa taloudellisia tekijöitä silmällä pitäen. Silti sosiaalidemokraattien palvelusaikaehdotuksen pohjana oli kolmen vuoden yleinen palvelusaika. Voidaankin kysyä oliko sosiaalidemokraattien esittämä palvelusaikojen lyhennys todella lyhennys ja

samalla vastaus vuoden 1927 vaatimukseen? Hallituksen oli helppo tarttua kolmen vuoden esitykseen, ja se leimattiinkin varotoimeksi, joka kompensoisi liian lyhyeksi ehdotettua palvelusaikaa.

5) Aluejärjestelmän valmistelu

Kaikki edellä esitetyt perustelut kiteytyvät tavalla tai toisella pitkään ja huolelliseen valmisteluun. Jo vuonna 1922 alkanut valmistelutyö oli hionut aluejärjestelmästä välttämättömän askeleen puolustuslaitoksen kehityksessä. Samalla se oli luonut pohjan myös palvelusajan muutoksen perustelemiselle. Taloudellisiin tekijöihin, koulutukseen, sotilaalliseen valmiuteen, asiantuntijalausuntoihin, palvelusajan lyhentämiseen ja moneen muuhun asiaan kyettiin ottamaan kantaa pelkästään huolelliseen valmisteluun nojaten. Voidaankin sanoa, että palvelusaikakeskustelun ratkaisi lopulta 10 vuotta kestänyt tutkimus- ja selvitystyö, josta muodostui lopulta niin sanotusti perustelujen perustelu, huolimatta sosiaalidemokraattien yrityksistä vedota asian valmisteluun.

4.2 Tulkintakysymys muutoksien taustalla

Vuoden 1950 asevelvollisuuslakiin johtanutta keskustelua edelsivät raskaat sodat ja niiden myötä solmitut kansainväliset sopimukset. Uutta asevelvollisuuslakia varten tehdyn valmistelutyön voidaan katsoa alkaneen toden teolla vuonna 1945 puolustusrevision aloittaessa työnsä. Palvelusaika oli saatava muuttuneen tilanteen vaatimuksia vastaavaksi. Vähemmistöhallituksen valmisteleva lakiehdotus jakoi puoluekentän vahvasti, mutta sai puolelleen eduskunnan enemmistön. Tärkeimmät palvelusajan pituuden muutokseen johtaneet tekijät olivat:

1) Puolustusvoimien rooli sotaa ennaltaehkäisevänä organisaationa

Kansandemokraatit pitivät perusteluissaan Suomen kansalaisia rauhaa rakastavana joukkona, jonka rauhantahtoa ajettaisiin parhaiten palvelusaikaa lyhentämällä. Tuolloin puolustuslaitos ei huokuisi militarismia, vaan sen piirissä vallitsisi ulospäinkin heijastuva rauhaan pyrkivä henki. Muiden puolueiden silmissä SKDL:n edustajat tuntuvat kuitenkin unohtaneen tosiasiat ja uskovan sokeasti muidenkin sotilaallisten toimijoiden rauhantahtoisuuteen.

Puolustusvoimien on kyllä tarkoitus turvata rauhaa, mutta se saavutetaan riittävän osaamistason ja vahvuuden luomalla uskottavuudella, joka heijastuu sotaa ennaltaehkäisevänä sotilaallisena pelotteena. Käytännössä koko muu puoluekenttä tunnusti riittävään koulutukseen tarvittavan enemmän aikaa varsinkin, kun teknologia kehittyi koko ajan. Muiden tahojen olikin helppo hyökätä SKDL:n rauhanrakkautta ja puolustuslaitoksen supistusvaateita vastaan.

2) Taloudelliset tekijät

Palvelusajan suuremmalla lyhentämisellä väitettiin SKDL:n leirissä päästävän merkittäviin leikkauksiin puolustusmenoissa, minkä lisäksi lyhennyksestä seuraisi huomattava kansantaloudellinen hyöty. Samalla puolustusrevision laskelmia väitettiin virheellisiksi. Kokoomuksen edustajat puolestaan korostivat, ettei taloudellisilla tekijöillä saa olla liiallista painoarvoa palvelusajasta päätettäessä.

Puolustusrevision laskelmat osoittavat kuitenkin perustellusti täysin toista kuin kansandemokraattien väitteet, minkä lisäksi jo 1920-luvun lopulla monet asiaa tutkineet osoittivat, ettei palvelusajan lyhentäminen suinkaan merkitse menojen vähenemistä. Lisäksi vaikka puolustusasiainvaliokunta vuonna 1932 käyttikin samankaltaisia sanankäänteitä taloudellisiin tekijöihin liittyen kuin Kokoomuksen edustajat vuonna 1950, oli sillä tuolloin takanaan valtiovarainvaliokunnan tuki. Vastaavanlaista tukea ei vuonna 1950 Kokoomuksella ollut. Hallituksen esittämät palvelusajat osoittautuvat puolustusrevision laskelmissa edullisimmiksi ja vastasivat näin ollen vastustajien perusteluihin jälleenrakennuksen ja sotakorvausten aikanakin.

3) Puoluekentän hajanaisuus

Vuoden 1950 asevelvollisuuslakiin johtaneissa keskusteluissa eduskuntaryhmät olivat jakautuneet seuraaviin kolmeen rintamaan: palvelusajan merkittävää lyhennystä ajaneeseen SKDL:ään, kaikille tasapuolista 12 kk:n palvelusaikaa vaatineeseen Kokoomukseen ja edellisten välimaastossa palvelusaikaehdotuksensa kanssa olleisiin hallituspuolueisiin ja sosiaalidemokraatteihin. Sekä SKDL että Kokoomus olivat yksin vaatimustensa kanssa ja samalla ääri-laitoina auttoivat hallituspuolueiden ja sosiaalidemokraattien työtä perustelemalla kantojaan ja äänestämällä toinen toistaan vastaan. Sosiaalidemokraateista osa asettui äänestyksissä SKDL:n esityksen kannalle, mutta enemmistön tuki oli hallituksen esityksen takana.

4) Kansainvälisten sopimusten tulkinta

Eri palvelusaikakantoja edustavien ryhmittymien esittämät perustelut kumpusivat paljolti niin Pariisin rauhansopimuksen kuin YYA-sopimuksenkin tulkinnoista. SKDL:n edustajat perustelivat sopimusten edustavan rauhan henkeä, kokoomuslaisten perusteluissa korostuivat YYA-sopimuksen velvoitteet, joita rauhansopimuksen ei nähty merkittävästi rajoittavan, ja hallituspuolueiden kantaa ajanut ryhmittymä puolestaan punnitsi sopimuksia rinnan, pyrkien pysyvyyteen palvelusajoissa. SKDL:n kannan ei koettu vastaavan YYA-sopimuksen vaatimuksia, kun taas Kokoomuksen kannan pelättiin johtavan epävarmuuden tilaan rauhansopimuksen vahvuusrajoissa pysyttelemisen haasteellisuuden vuoksi.

Juha Mälkin mukaan painavin syy palvelusaikojen muutokseen olivat Pariisin rauhansopimuksen vahvuusrajat¹²⁰. Vahvuusrajat varmasti olivatkin tärkein syy muutokseen ja sen suuntaan – palvelusaikojen piti saada lyhemmiksi. Ja kumottiinhan Kokoomuksen esittämä koulutusnäkökulmakin vahvuusrajojen nojalla. Muutoksen suuruuteen vaikutti kuitenkin ehdottomasti myös YYA-sopimus velvoitteineen. Olisihan muuten voitu periaatteessa tyytyä myös kuuden kuukauden palvelusajoihin. Nimenomaan sopimusten rinnakkaista tulkintaa ja sen myötä saavutettua pysyvyyden tilaa voidaan pitää ratkaisevana tekijänä hallituksen esityksen mukaisten palvelusaikojen hyväksymisessä.

4.3 Valtiopäivien välinen vertailu, tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimustarpeet

Molempiin tässä tutkimuksessa käsiteltävinä olleisiin asevelvollisuuslakeihin liittyy olennaisena osana puolustuslaitoksen murros. Lakien syntyajankohtia erottaa kuitenkin selkeä muutos Euroopan ja koko maailman turvallisuustilanteessa – raastava sota ja sen myötä alkanut kylmän sodan ajanjakso. Tästä huolimatta lakiehdotusten käsittelyssä esiintyvien perustelujen välillä on löydettävissä yllättäviäkin yhtäläisyyksiä.

Taloudelliset tekijät esiintyvät niin vuoden 1932 kuin vuoden 1950 valtiopäivien osalta tärkeimmissä perusteluissa. Molemmilla valtiopäivillä puolustusmenoissa aikaansaavat leikkaukset olivat tärkeitä etenkin lyhyintä palvelusaikaa ajaville. Vaikka suuri palvelusajan lyhenys ei osoittautunutkaan tutkimuksissa menojen leikkaajaksi, pyrittiin omilla laskelmilla

¹²⁰ Mälkki 2000, s. 80.

osoittamaan totuus toiseksi. Taloudellisten tekijöiden korostuneisuuden takana ovat niin 1930-luvun lama kuin sotien jälkeiset jälleenrakennus- ja sotakorvausvuodet.

Molempien valtiopäivien osalta perusteluissa vedotaan usein myös sotilasasiantuntijoihin. Vuoden 1932 valtiopäivillä asiantuntijoihin vedottiin ehkä laaja-alaisemmin ja heidän merkityksensä lopputuloksen kannalta oli merkittävämpi. Mälkki toteaaakin tutkimuksessaan, että toisin kuin 1930-luvulla, vuoden 1950 asevelvollisuuslakiin johtaneessa käsittelyssä sisäkehällä olivat sotilasasiantuntijoiden sijaan kansanedustajat¹²¹. Tästä huolimatta esimerkiksi Kokoomuksen edustajat eivät vuoden 1950 valtiopäivillä kaihtaneet sotilasasiantuntijoihin vetoamista esittämäänsä palvelusaikaa perustellessaan.

Edellisten yhtäläisyyksien lisäksi kummankin lain taustalla käydystä keskustelusta on löydetävissä selkeä taustatekijä – suurin palvelusajan muutokseen vaikuttanut perustelu tai jopa pikemminkin perustelujen synnyttäjä. Vuoden 1932 osalta se on, kuten jo aiemmin on esitetty, aluejärjestelmän valmistelu ja vuoden 1950 osalta kansainvälisten sopimusten tulkinta. Merkillepantavaa on myös keskustelujen vahva sitoutuneisuus yleiseen, eli lyhyimpään, palvelusaikaan molemmilla valtiopäivillä. Vaikka pidempään palvelusaikaluokkiin otettiin kantaa, eivät ne nousseet läheskään yleisen palvelusajan kaltaiseen rooliin. Tämä johtunee eri palvelusaikaluokkien vahvasta keskinäisriippuvuudesta. Valtiopäiviä edeltäneen valmistelutyön aikana myös pidempien palvelusaikaluokkien rooli oli suurempi.

Merkittävimmiten eroiksi perusteluissa puolestaan nousevat niiden saaman kannatuksen jakautuminen ja puolustuslaitoksen murroksien rooli perusteluissa. Vuonna 1932 puoluekenttä oli selkeästi kahtia jakautunut, kun taas vuonna 1950 edustettiin kolmea eri kantaa sosiaalidemokraattien jakautuessa äänestyksissä vielä selkeästi puolueen sisälläkin. Lisäksi vuonna 1932 aluejärjestelmällä oli jopa niin suuri rooli perusteluissa, että on vaikeaa, ellei jopa mahdotonta, erottaa toisistaan palvelusaikaa ja aluejärjestelmää koskevat perustelut. Side aluejärjestelmän ja palvelusajan välillä oli tiivis.

Vuonna 1950 puolestaan tuleva rauhanajan kokoonpano ei näkynyt keskusteluissa oikeastaan lainkaan, vaikka muuta olisi voinut odottaa. Sotakokemuksiinkaan vetoaminen vuoden 1950 täysistuntokäsittelyissä ei luonut selkeää eroa valtiopäivien välille. Vaikka Pekka Visurin mukaan puolustusrevision sotilasjäsenet perustelivatkin vähintään vuoden palvelusaikaa komite-

¹²¹ Mälkki 2000, s. 83.

assa sotakokemuksilla¹²², ei sama trendi näkynyt kovinkaan vahvana täysistuntokäsittelyissä. Sotakokemuksia toki nostettiin esille, mutta merkittävää roolia juuri käydyt sodat eivät eduskunnassa saaneet.

Oman haasteensa tutkimustyölle asetti todella laaja lähdemateriaali ja tutkimus onkin lähteiltään vahvan rajattu. Tässä tutkimuksessa palvelusaikamuutosten taustalla olleet tekijät muodostuivat pitkälti valtiopäiväasiakirjojen ja -pöytäkirjojen sekä muutamien selvitystöiden pohjalta. Luotettavuuden lisäämiseksi tulisi lähdemateriaalia laajentaa koskemaan myös Suomen yleistä kehitystä aina taloudesta ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan, mikä vaatinee tutkielman sivumäärän huomattavaa lisäämistä. Kenties suurimmaksi haasteeksi tutkimuksen aikana muodostui tulkita objektiivisesti poliittisesti hyvinkin väritynyttä keskustelua, etteivät tutkijan omat, vahvatkin, mielipiteet ohjaisi tutkimuksen tulosta, tai ettei tarkastelu keskittyisi muuhun kuin palvelusajan perusteluihin.

Jatkossa aihealueen tutkimusta voitaisiin laajentaa myös Yleisesikunnan ja Pääesikunnan suuntaan. Näkökulman laajennus antaisi yhä paremmat edellytykset arvioida palvelusaikamuutosten perimmäisiä syitä ja verrata sotilaiden ja poliitikkojen näkemyksiä toisiinsa. Toki myös muihin suuntiin, niin puolueohjelmiin ja -kokouksiin kuin tavallisiin kansalaisyhdistyksiinkin, laajentaminen on mahdollista. Laajemmassa tutkimuksessa hedelmällistä olisi myös pidemmän aikavälin, esimerkiksi koko itsenäisyyden ajan, tarkastelu tai mahdollinen vertailu muiden Euroopan maiden palvelusaikojen ja puolustuslaitosten kehitykseen.

¹²² Visuri 1994, s. 95.

LÄHTEET

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Asevelvollisuusajan lyhentämismahdollisuuksia koskeva mietintö, III Osa, *Asevelvollisuusajan lyhentämismahdollisuuksia koskeva mietintö*, Puolustusministeriö, Sot Järjestelytoimisto, 1928, PLM-32/Ee:10, KA.

Evl Airon tutkielma aluejärjestöstä, Puolustusministeriö, Sot Järjestelytoimisto, 1929, PLM-32/Ee:13, KA.

JULKAISTUT LÄHTEET

Julkaistut alkuperäislähteet

Eduskunnan kalenteri varsinaisilla valtiopäivillä vuonna 1932, Helsinki, 1932.

Eduskunnan kalenteri vuoden 1950 varsinaisilla valtiopäivillä, Helsinki, 1950.

Puolustusrevisionin mietintö, III Asevelvollisuus, 1949.

Suomen asetuskokoelman sopimussarja, Ulkovaltain kanssa tehdyt sopimukset 1948, Helsinki, 1949.

Suomen asetuskokoelma vuodelta 1919, Helsinki, 1920.

Suomen asetuskokoelma vuodelta 1922, Helsinki, 1923.

Suomen asetuskokoelma vuodelta 1928, Helsinki, 1929.

Suomen asetuskokoelma vuodelta 1932, Helsinki, 1933.

Suomen asetuskokoelma vuodelta 1941, Helsinki, 1942.

Suomen asetuskokoelma vuodelta 1950, Helsinki, 1951.

Suomen säädöskokoelma vuodelta 1988 III, Helsinki, 1989.

Suomen säädöskokoelma vuodelta 1998, Helsinki, 1999.

Valtiopäivät 1931, Asiakirjat, Kolmas osa, I, II, Helsinki, 1932.

Valtiopäivät 1932, Asiakirjat, Kolmas osa, I, II, Helsinki, 1933.

Valtiopäivät 1950, Asiakirjat, Ensimmäinen ja toinen osa, Helsinki, 1952.

Valtiopäivät 1926, Pöytäkirjat III, Helsinki, 1927.

Valtiopäivät 1932, Pöytäkirjat I, Helsinki, 1933.

Valtiopäivät 1950, Pöytäkirjat I, Helsinki, 1952.

Kirjallisuus ja opinnäytteet

Arimo, Reino: *Suomen puolustussuunnitelmat 1918–1939, III osa, Jääkärien aika 1925–1939*, Sotatieteen laitoksen julkaisuja XXIII, Sotatieteen laitos, Sotahistorian toimisto, Helsinki, 1987.

Kronlund, Jarl: *Suomen puolustuslaitos 1918–1939*, Puolustusvoimien rauhan ajan historia, Sotatieteen laitoksen julkaisuja XXIV, Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, 1988.

Matilainen, Jouko: *Maanpuolustus ja eduskunta, Eduskuntaryhmien kannanotot ja koheesio maanpuolustuskysymyksissä Paasikiven-Kekkonen kaudella 1945–1978*, *Jyväskylä studies in education 54–55*, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, 1984.

Mälkki, Juha: *Sotilaallinen vai poliittinen kysymys?*, *Palvelusajat, politiikka ja muutos erityisesti vuosien 1950 ja 1997 asevelvollisuuslaeissa*, Poliittisen historian pro gradu, 2000, Helsingin yliopiston kirjasto, Helsinki.

Tervasmäki, Vilho: *Eduskuntaryhmät ja maanpuolustus valtiopäivillä 1917–1939*, Werner Söderström Osakeyhtiö, Mikkelä, 1964.

Tervasmäki, Vilho: *Puolustushallinto sodan ja rauhan aikana 1939–1978*, Puolustusministeriön historia II, Sotatieteen laitoksen julkaisuja XVII, Arvi A. Karisto Osakeyhtiö, Hämeenlinna, 1978.

Terä, Martti V. & Tervasmäki, Vilho: *Puolustushallinnon perustamis- ja rakentamisvuodet 1918–1939*, Puolustusministeriön historia I, Sotatieteen laitoksen julkaisuja XIII, Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 1973.

Visuri, Pekka: *Puolustuspolitiikka sodan jälkeisinä vuosikymmeninä, Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, Puolustusvoimien rauhan ajan historia osa 2, Toimittanut Syrjö, Veli-Matti & Karjalainen, Mikko & Elfvengren, Eero, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos, Werner Söderström Osakeyhtiö, 2006.

Visuri, Pekka: *Puolustusvoimat kylmässä sodassa*, Suomen puolustuspolitiikka vuosina 1945–1961, Werner Söderström Osakeyhtiö, Juva, 1994.

Internet-lähteet

Asetus Suomen ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton, Yhdistyneen Kuningaskunnan, Australian, Etelä-Afrikan Unionin, Intian, Kanadan, Tšekkoslovakian, Ukrainan Sosialistisen Neuvostotasavallan, Uuden Seelannin sekä Valko-Venäjän Sosialistisen Neuvostotasavallan välisen rauhansopimuksen voimaansaattamisesta, 1947, <<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1947/19470020>>, 3.8.2014.

Eduskunnan työjärjestys, 1999, <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000040>>, 3.8.2014.

Hallituksen tiedot ja kokoonpano, 19. Sunila II, 2015, <<http://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit>>, 23.2.2015.

- Hallituksen tiedot ja kokoonpano, 33. Kekkonen, 2015,
<<http://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit>>, 23.2.2015.
- Kansanedustajat 1907 -, Albin Manner, 2011,
<<http://www.eduskunta.fi/thwfakta/hetekau/hex/hxent.htm>>, 23.2.2015.)
- Kansanedustajat 1907 -, Jalo Lahdensuo, 2011,
<<http://www.eduskunta.fi/thwfakta/hetekau/hex/hxent.htm>>, 23.2.2015.
- Kansanedustajat 1907 -, Juho Niukkanen, 2011,
<<http://www.eduskunta.fi/thwfakta/hetekau/hex/hxent.htm>>, 23.2.2015.

LIITTEET

- Liite 1 Varusmiespalvelusajan kehitys Suomessa vuoden 1922 asevelvollisuuslaista vuoden 1950 asevelvollisuuslakiin
- Liite 2 Eduskuntaryhmien voimasuhteet vuosien 1932 ja 1950 valtiopäivillä

VARUSMIESPALVELUSAJAN KEHITYS SUOMESSA VUODEN 1922
ASEVELVOLLISUUSLAISTA VUODEN 1950 ASEVELVOLLISUUSLAKIIN

Asevelvollisuuslain säätämivuosi	Yleinen	Reserviupseerit ja -aliupseerit	Miehistön erityistaitoa vaativat tehtävät	Alueelliset poikkeukset
1922	1 v	1 v ja 3 kk	1 v ja 3 kk	Utsjoen, Inarin ja Enontekiön kuntien sekä Petsamon kihlakunnan asukkaat toistaiseksi vapautetut asevelvollisuudesta.
1932	350 pvä	440 pvä	350 pvä*	Utsjoen, Inarin, Enontekiön ja Muonion kuntien sekä Petsamon kihlakunnan alueella vakinaisesti asuvien palvelusaika voidaan määrätä asetuksella lyhyemmäksi.
1941	2 v	2 v**	2 v**	
1944***	350 pvä	440 pvä	350 pvä*	
1950	240 pvä	330 pvä	330 pvä	
<p>* Vuoden 1932 asevelvollisuuslaissa miehistön erityistaitoa vaativien tehtävien palvelusaika oli yleisen palvelusajan piirissä (ei erikseen määritelty).</p> <p>** Vuoden 1941 lakimuutoksessa 2 vuoden yleinen palvelusaika koski kaikkia asevelvollisia (muita kuin yleistä palvelusaikaa ei erikseen määritelty).</p> <p>*** Vuoden 1944 loppupuoliskolla palattiin soveltamaan vuoden 1932 asevelvollisuuslain palvelusaikoja.</p>				

Lähteet: Suomen asetuskokoelma vuodelta 1922, s. 1078; Suomen asetuskokoelma vuodelta 1932, s. 663; Suomen asetuskokoelma vuodelta 1941, s. 289; Suomen asetuskokoelma vuodelta 1950, s. 813; Tervasmäki 1978, s. 257, 263.

EDUSKUNTARYHMIEN VOIMASUHTEET VUOSIEN 1932 JA 1950 VALTIOPÄIVILLÄ

Vuoden 1932 valtiopäivät (Hallituspuolueet sinisellä taustalla.)

Puolue	Edustajia	
Sosiaalidemokraattinen puolue	66	Hallituspuolueet: 133 edustajaa
Maalaisliitto	60	
Kokoomuspuolue	42	
Ruotsalainen kansanpuolue	21	Oppositioapuolueet: 67 edustajaa
Edistyspuolue	10	
Suomen pienviljelijäin puolue	1	
Yhteensä	200	

Vuoden 1950 valtiopäivät (Hallituspuolueet sinisellä taustalla.)

Puolue	Edustajia	
Maalaisliitto	56	Hallituspuolueet: 75 edustajaa
Sosiaalidemokraattinen puolue	55	
Suomen Kansan Demokraattinen Liitto	37	
Kokoomuspuolue	33	Oppositioapuolueet: 125 edustajaa
Ruotsalainen kansanpuolue	14	
Edistyspuolue	5	
Yhteensä	200	

Lähteet: Eduskunnan kalenteri varsinaisilla valtiopäivillä vuonna 1932, s. 110–115; Eduskunnan kalenteri vuoden 1950 varsinaisilla valtiopäivillä, s. 99–103; Hallituksen tiedot ja kokoonpano, 19. Sunila II, 2015; Hallituksen tiedot ja kokoonpano, 33. Kekkonen, 2015, <<http://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit>>, 23.2.2015.